

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
**Fakultet za odgojne
i obrazovne znanosti**
OBRAZUJEMO (ZA) BUDUĆNOST

6. OSJEČKI DANI BIOETIKE

Osijek, 11.– 12. studenoga 2024.

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Cara Hadrijana 10, Osijek

6th OSIJEK DAYS OF BIOETHICS

Osijek, November 11–12, 2024

Faculty of Education
J. J. Strossmayer University of Osijek
Cara Hadrijana 10, Osijek

SADRŽAJ / CONTENTS

Organizatori 6. Osječkih dana bioetike / Organisers of the 6th Osijek Days of Bioethics	7
O 6. Osječkim danima bioetike / About the 6th Osijek Days of Bioethics	13
Program 6. Osječkih dana bioetike / Programme of the 6th Osijek Days of Bioethics	17
Sažeci izlaganja / Paper abstracts	27
Adresar sudionika / Addresses of the participants	107

ORGANIZATORI
6. OSJEČKIȦ DANA BIOETIKE

ORGANISERS OF THE
6th OSIJEK DAYS OF BIOETHICS

Organizatori 6. Osječkih dana bioetike

Centar za integrativnu bioetiku
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Kineziološki fakultet
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Pravni fakultet
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Akademija za umjetnost i kulturu
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Medicinski fakultet
Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Zavod za znanstveni i umjetnički rad
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Osijeku

Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku

Hrvatsko bioetičko društvo

Centar za integrativnu bioetiku Filozofskog fakulteta

Sveučilišta sv. Ćirila i Metoda u Skopju

Centar za bioetiku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu

Teološki fakultet u Pečuhu

Organisers of the *6th Osijek Days of Bioethics*

Centre for Integrative Bioethics,
J. J. Strossmayer University of Osijek

Faculty of Education,
J. J. Strossmayer University of Osijek

Faculty of Dental Medicine and Health
J. J. Strossmayer University of Osijek

Faculty of Kinesiology,
J. J. Strossmayer University of Osijek

Faculty of Law,
J. J. Strossmayer University of Osijek

Academy of Arts and Culture,
J. J. Strossmayer University of Osijek

Faculty of Medicine,
J. J. Strossmayer University of Osijek

the Institute for Scientific and Artistic Work in Osijek of the Croatian
Academy of Sciences and Arts (HAZU)

Centre of Excellence for Integrative Bioethics

Croatian Bioethics Society

Centre for Integrative Bioethics,

Faculty of Philosophy, Ss. Cyril and Methodius University of Skopje

Centre for Bioethics of the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

Theological College of Pécs

Organizacijski odbor
6. Osječkih dana bioetike /
Organisation Committee of the
6th Osijek Days of Bioethics

Predsjednik / President:

IVICA KELAM (OSIJEK)

Glavnik tajnik / Chief Secretary:

IVAN VČEV (OSIJEK)

Poslovna tajnica/ Business Secretary

MIRA MATIJEVIĆ (ZAGREB)

Članovi / Members:

LIDIJA NIKOLIĆ (OSIJEK), ALEKSANDRA KRAMPAČ-
GRLJUŠIĆ (OSIJEK), DARIJA RUPČIĆ KELAM (OSIJEK),
DALIBOR HRŽICA (OSIJEK), PAVAO NUJIĆ (OSIJEK), LUKA
JANEŠ (ZAGREB), ANA POPOVIĆ (OSIJEK), SNJEŽANA
DUBOVICKI (OSIJEK), ANDREA MILOSTIĆ SRB (OSIJEK),
ALEKSANDAR VČEV (OSIJEK), ZVONIMIR TOMAC (OSIJEK),
TOMISLAV NEDIĆ (OSIJEK), ODILON SINGBO (ZAGREB),
ZVONIMIR UŽAREVIĆ (OSIJEK), KRISTINA DILICA (ZAGREB),
MARTINA GALEKOVIĆ (ZAGREB), LIDIJA BAKOTA (OSIJEK)

Programski odbor 6. Osječkih dana bioetike /
Program Committee of the 6th Osijek Days of Bioethics

Predsjednik / President:

SLAVKO ČANDRLIĆ (OSIJEK)

Članovi / Members:

ZVJEZDANA PENAVA BREKALO (OSIJEK), TATJANA BAČUN (OSIJEK), VJEKOSLAV GALZINA (OSIJEK), DAMIR TOMIĆ (OSIJEK), DRAŽEN RASTOVSKI (OSIJEK), JURICA LOVRINČEVIĆ (OSIJEK), DARIJA ŽUPAN TADIJANOV (OSIJEK), FRANJO MIJATOVIĆ (RIJEKA), IVAN PERKOV (ZAGREB), RAHAELA VARGA (OSIJEK), KREŠIMIR VIDAČIĆ (OSIJEK), ANITA MATIĆ (OSIJEK), MARIJA ČANDRLIĆ (OSIJEK), TANJA KOVAČ (OSIJEK), DARIO GALIĆ (OSIJEK), DUBRAVKA HOLIK (OSIJEK)

Znanstveni odbor 6. Osječkih dana bioetike /
Scientific Committee of the 6th Osijek Days of Bioethics

Predsjednica / President:

MARTINA HARC (OSIJEK)

Članovi / Members:

DEJAN DONEV (SJEVERNA MAKEDONIJA), ŽELJKO KALUĐEROVIĆ (SRBIJA), EVANGELOS PROTOPAPADAKIS (GRČKA), GUSZTAV KOVAC (MAĐARSKA), TIHANA ŠKOJO (OSIJEK), IVAN MIŠKULIN (OSIJEK), ORHAN JAŠIĆ (BOSNA I HERCEGOVINA), SENAD ČEMAN (SARAJEVO/BOSNA I HERCEGOVINA), STJEPAN ŠTIVIĆ (SLOVENIJA)

O 6. OSJEČKIM DANIMA BIOETIKE

ABOUT THE *6th OSIJEK DAYS OF*
BIOETHICS

U suvremenom društvu, obilježenom naglim tehnološkim napretkom i promjenama u zdravstvenim sustavima, pitanje etike u zdravstvu postaje sve važnije. Brzi razvoj medicinskih tehnologija, napredak u biomedicinskim istraživanjima i promjene u socijalnom i kulturnom kontekstu donose sa sobom niz novih etičkih izazova. Bioetika, kao interdisciplinarna i transdisciplinarna znanstvena disciplina, koja spaja mnoge znanosti poput medicine, filozofije, prava, sociologije i teologije, nudi važne smjernice za promišljanje tih izazova. Uloga bioetike nije samo u teorijskom promišljanju, nego i u praktičnom usmjeravanju zdravstvenih djelatnika u donošenju odluka koje se izravno tiču ljudskoga života, zdravlja i dostojanstva.

Današnje dileme u zdravstvu često nadilaze klasična pitanja medicinske etike te uključuju nova područja poput genetskog inženjeringa, upotrebe umjetne inteligencije u medicini, reproduktivnih tehnologija, presađivanja organa, biomedicinskih istraživanja i eutanazije. Svaka od ovih tema sa sobom donosi etičke, pravne i društvene implikacije koje zahtijevaju promišljanje i odgovorno djelovanje. Uloga bioetike jest osigurati da se, unatoč brzom napretku znanosti i tehnologije, etički aspekti ne zanemare, te da se ljudsko dostojanstvo i dobrobit pacijenata uvijek stavljaju na prvo mjesto.

U svijetu u kojem medicina sve više prelazi granice onoga što je donedavno bilo nezamislivo, od genetskog modificiranja do produžavanja života uz pomoć tehnoloških uređaja, zdravstveni djelatnici suočeni su s novim izazovima koji zahtijevaju jasno definirane etičke smjernice. Bioetički principi kao što su autonomija, dobročinstvo, neškodljivost i pravda danas su potrebniji nego ikad, jer služe kao temelj za donošenje odluka u složenim situacijama.

Primjerice, s razvojem reproduktivnih tehnologija, poput umjetne oplodnje ili genetske modifikacije embrija, pojavljuju se pitanja o granicama tih tehnologija i njihovom utjecaju na buduće generacije. Pitanje autonomije pacijenta postavlja se u odnosu na pravo pojedinaca da donose informirane odluke o korištenju ovih tehnologija, ali i o njihovim etičkim posljedicama na društvo u cjelini. Slično tome, razvoj umjetne inteligencije u medicini otvara nova pitanja o odgovornosti, sigurnosti i pravdi u korištenju tih tehnologija za dijagnostiku i liječenje. Pandemija COVID-19 dodatno je istaknula važnost bioetike u rješavanju globalnih zdravstvenih izazova. Rasprave o pravednoj distribuciji medicinskih resursa, prioriteta u cijepljenju, te balansiranju između javnog zdravlja i individualnih sloboda pokazale su koliko su etička pitanja centralna za zdravstvenu politiku i praksu. Ove dileme

In modern society, characterised by rapid technological progress and changes in healthcare systems, the issue of ethics in healthcare is becoming increasingly important. The rapid development of medical technologies, advances in biomedical research, and evolving social and cultural contexts introduce numerous new ethical challenges. As an interdisciplinary and transdisciplinary scientific field that combines disciplines such as medicine, philosophy, law, sociology, and theology, bioethics provides essential guidelines for addressing these challenges. The role of bioethics extends beyond theoretical reflection, offering practical guidance to healthcare professionals in making decisions that directly affect human life, health, and dignity.

Today's medical dilemmas often go beyond traditional questions of medical ethics, encompassing new areas such as genetic engineering, the use of artificial intelligence in medicine, reproductive technologies, organ transplantation, biomedical research, and euthanasia. Each topic has ethical, legal, and social implications requiring deep reflection and responsible action. Bioethics ensures that, despite rapid advances in science and technology, ethical considerations remain central and that human dignity and patient well-being are prioritised. In a world where medicine increasingly crosses boundaries once thought unimaginable—from genetic modification to life extension through technological means—health professionals face new challenges that require clearly defined ethical guidelines.

Bioethical principles such as autonomy, beneficence, non-maleficence, and justice are more relevant than ever, providing a foundation for decision-making in complex situations. For instance, the development of reproductive technologies, such as artificial insemination and genetic modification of embryos, raises questions about their limits and implications for future generations. Issues of patient autonomy emerge concerning individuals' rights to make informed decisions regarding these technologies and their ethical consequences for society as a whole.

Similarly, the development of artificial intelligence in medicine introduces new questions about responsibility, safety, and justice in using these technologies for diagnosis and treatment. The COVID-19 pandemic has underscored the importance of bioethics in addressing global health challenges. Debates surrounding the fair distribution of medical resources, vaccination priorities, and the balance between public health and individual freedoms illustrate the central role of ethical considerations in health policy and practice. These

zahtijevaju interdisciplinarni pristup, gdje bioetika može ponuditi načine kako očuvati humanost i pravednost unutar zdravstvenih sustava.

Upravo su sve gore navedene dileme i pokazatelja da Osječki dana bioetike imaju važnu ulogu u promicanju dijaloga o ovim i sličnim temama. Konferencija Bioetika i zdravlje u sklopu 6. Osječkih dana bioetike, okuplja stručnjake iz različitih disciplina – od medicine, filozofije, prava i sociologije do teologije i biotehnologije – te pruža jedinstvenu priliku za razmjenu ideja i promišljanje najvažnijih etičkih pitanja našeg vremena. Važnost ovog interdisciplinarnog dijaloga leži u sposobnosti da se kroz različite perspektive razviju nova rješenja za složene etičke izazove u zdravstvu.

Osječki dani bioetike nisu samo forum za izlaganje najnovijih istraživanja i teorijskih promišljanja, već i prostor za promicanje praktičnih rješenja koja će unaprijediti svakodnevnu medicinsku praksu. Kroz razmatranje aktualnih tema, od genetske tehnologije do palijativne skrbi i etike kraja života, Osječki dani bioetike nastoje dati poticaj u oblikovanju bioetike i zdravstvene prakse u Hrvatskoj i šire. O tome svjedoči i preko 90 znanstvenika i znanstvenica koji će izložiti 50 radova u sklopu konferencije. Zbog svega navedenoga, Osječki dani bioetike predstavljaju važnu platformu za interdisciplinarni dijalog i promicanje etičkih vrijednosti u zdravstvenoj praksi. Ova knjiga sažetaka prikazuje bogatstvo ideja i promišljanja koja su iznesena na ovoj konferenciji, te doprinosi daljnjem razvoju bioetičke misli, s ciljem unapređenja zdravstvene skrbi i zaštite dostojanstva svakog pacijenta, te jasno pokazuje važnost održavanja Osječkih dana bioetike za Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku kao najvećeg i najvažnijeg bioetičkog skupa u Slavoniji i Baranji.

Izv. prof. dr. sc. Ivica Kelam
Predsjednik Organizacijskog odbora
Osječkih dana bioetike

dilemmas necessitate an interdisciplinary approach, with bioethics offering ways to preserve humanity and justice within healthcare systems.

All of the dilemmas mentioned above highlight the significance of Bioethics Days in Osijek as a platform for promoting dialogue on these and similar topics. The Bioethics and Health Conference, held as part of the 6th Osijek Days of Bioethics, gathers experts from various disciplines—including medicine, philosophy, law, sociology, theology, and biotechnology—and provides a unique opportunity to exchange ideas and reflect on the most pressing ethical issues of our time. This interdisciplinary dialogue is crucial for developing new solutions to complex ethical challenges in healthcare from diverse perspectives.

The Osijek Days of Bioethics serve as a forum for presenting the latest research and theoretical reflections and as a venue for promoting practical solutions to enhance everyday medical practice. The Osijek Bioethics Days aim to shape bioethics and healthcare practice in Croatia and beyond with topics ranging from genetic technology to palliative care and end-of-life ethics. This event features over 90 scientists presenting 50 papers, underscoring the importance of the Osijek Days of Bioethics as a platform for interdisciplinary dialogue and promoting ethical values in healthcare.

This book of abstracts reflects the wealth of ideas and reflections presented at the conference, contributing to the advancement of bioethical thought to improve healthcare and protect the dignity of every patient. It illustrates the significance of the Osijek Days of Bioethics for Josip Juraj Strossmayer University in Osijek as the most significant and crucial bioethical meeting in Slavonia and Baranja.

Assoc. Prof. Ivica Kelam,
PhD President of the Organisation Committee of the
Osijek Days of Bioethics

PROGRAM
6. OSJEČKIH DANA BIOETIKE

PROGRAMME
OF THE *6th OSIJEK DAYS OF BIOETHICS*

PONEDJELJAK, 11. studenoga 2024. / MONDAY, November 11, 2024

9.30–10.00 *Otvaranje skupa i pozdravne riječi /*
Opening ceremony and welcoming speeches

Plenarno predavanje / Plenary lecture

Predsjedava / Chairperson: IVICA KELAM

10.00–10.30 LUKA JANEŠ (Hrvatska): ZAŠTITA MENTALNOG
ZDRAVLJA U ZAJEDNICI NA TEMELJIMA BIOETIČKOG
SENZIBILITETA / MENTAL HEALTH PROTECTION IN
THE COMMUNITY ON THE BASIS OF BIOETHICAL
SENSIBILITY

10.30–10.45 *Rasprava / Discussion*

10.45–11.00 *Pauza / Break*

Sekcija A / Section A

Predavaonica br. 31/ Lecture room 31

Predsjedava / Chairperson: IVAN VČEV

11.00–11.15 GUSZTÁV KOVÁCS (MAĐARSKA): ADHD: CURSE
AND/OR BLESSING? / ADHD: PROKLETSTVO I(ILI)
BLAGOSLOV?

11.15–11.30 VERONIKA KUTI (MAĐARSKA) HOLMES ROLSTON'S
KEY ROLE IN OUR JOURNEY TOWARDS AN INTEGRAL
ECOLOGY / KLJUČNA ULOGA HOLMES ROLSTONA U
NAŠEM PUTU PREMA INTEGRALNOJ EKOLOGIJI

11.30–11.45 DARIJA RUPČIĆ KELAM (HRVATSKA): PLES KAO
HETEROTOPIJA PROTIV HEGEMONIJSKIH DISKURSA
TRAUMATSKIH ISKUSTAVA: KAKO TERAPIJA
PLESOM I POKRETOM MOŽE POMOĆI U RJEŠAVANJU,
OLAKŠANJU I SUOČAVANJU S TRAUMATSKIM
ISKUSTVIMA / DANCE AS A HETEROTOPIA AGAINST
HEGEMONIC DISCOURSES OF TRAUMATIC
EXPERIENCES: HOW DANCE MOVEMENT THERAPY
CAN HELP TO RESOLVE, EASE AND COPE WITH
TRAUMATIC EXPERIENCES

- 11.45–12.00 IVICA KELAM (HRVATSKA), JULIJANA JUKIĆ (HRVATSKA), MARIJA ČANDRLIĆ (HRVATSKA), ANDREA MILOSTIĆ-SRB (HRVATSKA): UTJECAJ FILANTROKAPITALIZMA NA GLOBALNU ZDRAVSTVENU POLITIKU – STUDIJA SLUČAJA BILLA GATESA / INFLUENCE OF PHILANTHROCAPITALISM ON THE GLOBAL HEALTH POLICY – CASE STUDY OF BILL GATES
- 12.00–12.15 VJEKOSLAV GALZINA (HRVATSKA), DAMIR TOMIĆ (HRVATSKA): TEHNOLOŠKI NAPREDAK I ETIČKI DILEME: KAKO ICT OBLIKUJE BIOETIKU / TECHNOLOGICAL ADVANCEMENT AND ETHICAL DILEMMAS: HOW ICT SHAPES BIOETHICS
- 12.15–12.30 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B / Section B

Predavaonica br. 22/ Lecture room 22

Predsjedava / Chairperson: DARIJA ŽUPAN TADIJANOV

- 11.00–11.15 KRISTINA DILICA (HRVATSKA), MARTINA GALEKOVIĆ (HRVATSKA): JEZIČNO-KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE I MENTALNO ZDRAVLJE: ULOGA ČITANJA I SLUŠANJA U RAZVOJU SOCIJALNIH I EMOCIONALNIH KOMPETENCIJA UČENIKA (SOCIJALNE PRIČE U TEORIJI I PRAKSI) / LANGUAGE-COMMUNICATION SKILLS AND MENTAL HEALTH: THE ROLE OF READING AND LISTENING IN DEVELOPING STUDENTS' SOCIAL AND EMOTIONAL COMPETENCIES (SOCIAL STORIES IN THEORY AND PRACTICE)
- 11.15–11.30 TATJANABAČUN (HRVATSKA), IVANLEKIĆ (HRVATSKA), BARBARA BAČUN (HRVATSKA): TELEMEDICINA U DIJABETOLOGIJI: PITANJE ETIČNOSTI U SVIJETU VIRTUALNE MEDICINE / TELEMEDICINE IN DIABETOLOGY: THE QUESTION OF ETHICS IN THE WORLD OF VIRTUAL MEDICINE

- 11.30–11.45 DARIJA KUHARIĆ (HRVATSKA): ZDRAVLJE I REKLAME: ANALIZA STARIH NOVINA S KRAJA 19. I POČETKA 20. STOLJEĆA TISKANIH U OSIJEKU / HEALTH AND ADVERTISEMENTS: ANALYSIS OF LATE 19TH AND EARLY 20TH CENTURY NEWSPAPERS PRINTED IN OSIJEK
- 11.45–12.00 EDITA BORIĆ, TOMISLAV MALENICA, LOVRO BORIĆ, DOROTHEA BEDEKOVIĆ (HRVATSKA): (BIO)ETIKA U PODUZETNIŠTVU - PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA I PREPORUKE ZA BUDUĆNOST / (BIO) ETHICS IN ENTREPRENEURSHIP - OVERVIEW OF PREVIOUS RESEARCH AND RECOMMENDATIONS FOR THE FUTURE
- 12.00–12.15 KARLA KARIJ, OKTAVIJA FLANJAK (HRVATSKA): UČENJE O ETIČKIM VRIJEDNOSTIMA U ŠKOLI / LEARNING ABOUT ETHICAL VALUES IN SCHOOL
- 12.15–12.30 *Rasprava / Discussion*
- 12.30–14.00 *Ručak / Lunch*

Sekcija A / Section A
Predavaonica br. 31 / Lecture room 31

Predsjedava / Chairperson: SAŠA DUKA

- 14.00–14.15 ORHAN JAŠIĆ, SENAD ĆEMAN (BOSNA I HERCEGOVINA): RAZUMIJEVANJE POJMA DEMENCIJE U TRADICIJI MUSLIMANA / UNDERSTANDING THE CONCEPT OF DEMENTIA IN THE MUSLIM TRADITION
- 14.15–14.30 SNJEŽANA KANĐERA, VALENTINA VONDRAK, INES MAJSTORIĆ (HRVATSKA): (NE)INFORMIRANOST RODITELJA O CIJEPLJENJU DJECE RANOG I PREDŠKOLSKOG UZRASTA / PARENTS' LACK OF INFORMATION ABOUT VACCINATION OF CHILDREN OF EARLY AND PRESCHOOL AGE
- 14.30–14.45 JANJA LUČIĆ, TONKA VEKIĆ (HRVATSKA): PUT DO ZDRAVLJA UČENIKA ŠKOLSKIM AKTIVNOSTIMA U PRIRODI / OUTDOOR LEARNING ACTIVITIES AS A PATH TO STUDENTS' HEALTH

- 14.45–15.00 MILJENKO HAJDAROVIĆ (HRVATSKA): CIJEPLJENJA I
EPIDEMIJE: POVIJESNINARATIVNI ETIČKE IMPLIKACIJE
U OBRAZOVNIM TEKSTOVIMA / VACCINATIONS AND
EPIDEMICS: HISTORICAL NARRATIVES AND ETHICAL
IMPLICATIONS IN EDUCATIONAL TEXTS
- 15.00–15.15 FRANJO MIJATOVIĆ (HRVATSKA): ULOGA TIJELA U
OČUVANJU ZDRAVLJA / THE ROLE OF THE BODY IN
MAINTAINING HEALTH
- 15.15–15.30 *Rasprava / Discussion*
- 15.30–16.00 *Pauza / Break*

Sekcija B / Section B
Predavaonica br. 22 / Lecture room 22

Predsjedava / Chairperson: IVAN VČEV

- 14.00–14.15 DORA BUKOVAC (HRVATSKA): DEHUMANIZACIJA
I MEDIKALIZACIJA: ZDRAVLJE KAO INDUSTRIJA I
MEDICINA KAO SUSTAV MOĆI / DEHUMANISATION
AND MEDICALIZATION: HEALTH AS AN INDUSTRY
AND MEDICINE AS A SYSTEM OF POWER
- 14.15–14.30 VESNA ZLATAREVIĆ (HRVATSKA): KULTURNOM
BAŠTINOM DO MENTALNOG ZDRAVLJA / CULTURAL
HERITAGE AS A MEANS TO MENTAL HEALTH
- 14.30–14.45 ANAMARIJA KANISEK (HRVATSKA): MJERENJA
U ISTRAŽIVANJU - BROJEVI KOJI ŽIVOT ZNAČE /
MEASUREMENTS IN RESEARCH – NUMBERS OF VITAL
IMPORTANCE
- 14.45–15.00 RAHAELA VARGA, LUCIJA DOLINŠEK, PETRA BUČEVIĆ
(HRVATSKA): OČUVANJE MENTALNOG ZDRAVLJA
DJECE ODGOJEM ZA MIR / PRESERVING CHILDREN'S
MENTAL HEALTH THROUGH PEACE EDUCATION
- 15.00–15.15 RAHAELA VARGA, IVANA KRALJEVIĆ BOŠNJAK
(HRVATSKA): HUMANISTIČKI PRISTUP VANJSKOME
VREDNOVANJU OBRAZOVANJA – SPOJ NESPOJIVOGA?
/ HUMANISTIC APPROACH TO EXTERNAL EVALUATION
OF EDUCATION – A CONTRADICTION IN TERMS?
- 15.15–15.30 *Rasprava / Discussion*
- 15.30–16.00 *Pauza / Break*

Sekcija A / Section A
Predavaonica br. 31 / Lecture room 31

Predsjedava / Chairperson: MILJENKO HAJDAROVIĆ

16.00–16.15 KRUNOSLAVA DUKA, SAŠA DUKA (HRVATSKA):
MENTALNO ZDRAVLJE UČITELJA – PREDUVJET
ILI POSLJEDICA / TEACHERS' MENTAL HEALTH – A
PREREQUISITE OR A CONSEQUENCE

16.15–16.30 SAŠA DUKA, KRUNOSLAVA DUKA (HRVATSKA):
UČESTALOST IZOSTANAKA S NASTAVE I MENTALNO
ZDRAVLJE UČENIKA / FREQUENCY OF ABSENTEEISM
AND STUDENTS' MENTAL HEALTH

16.30–16.45 ANA MIRKOVIĆ MOGUŠ (HRVATSKA): ULOGA
POVRATNIH INFORMACIJA KORISNIKA U
OPTIMIZACIJI DIGITALNIH APLIKACIJA ZA ZDRAVLJE
/ THE ROLE OF USER REVIEWS IN OPTIMIZING DIGITAL
HEALTH APPLICATIONS

16.45–17.00 JANJA LUČIĆ, ANA PERIŠIĆ (HRVATSKA): OSOBNI
I DRUŠTVENI ASPEKTI ZDRAVLJA UČITELJA /
PERSONAL AND SOCIAL ASPECTS OF TEACHERS'
HEALTH

17.00–17.15 IVANA BULJAN (HRVATSKA): “ONAJ TKO JE TUŽAN
I TJESKOBAN TREBAO BI SJEDITI NA PROSTIRCI
UDALJEN OD OSTALIH”: TJESKOBA U RANOJ
KINESKOJ FILOZOFIJI-OD ZDRAVSTVENOG
PROBLEMA DO ETIČKOG PITANJA / “ONE WHO IS
SAD AND ANXIOUS SHOULD SIT WITH HIS MAT
SPREAD APART FROM OTHERS”
ANXIETY IN EARLY CHINESE PHILOSOPHY -FROM
A HEALTH PROBLEM TO AN ETHICAL QUESTION

17.15–17.30 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B / Section B
Predavaonica br. 22 / Lecture room 22

Predsjedava / Chairperson: DRAŽEN RASTOVSKI

- 16.00–16.15 SILVIJA HINEK, JOSIP IVANDA (HRVATSKA): BIOETIČKI ASPEKTI PALIJATIVNE SKRBI U DOMOVIMA ZA STARIJE I NEMOĆNE OSOBE / BIOETHICAL ASPECTS OF PALLIATIVE CARE IN NURSING HOMES FOR THE ELDERLY
- 16.15–16.30 DALIBOR HRŽICA, TIHOMIR VANČINA, MAJA SVETEC, NIKOLA SINKOVIĆ, KATARINA SVAŽIĆ (HRVATSKA): BIOETIČKI PRISTUP U UPRAVLJANJU ZDRAVSTVENOM USTANOVOM / A BIOETHICAL APPROACH TO MANAGING A HEALTHCARE INSTITUTION
- 16.30–16.45 DOROTEA GRGIČIN, DRAŽEN RASTOVSKI, JURICA LOVRINČEVIĆ (HRVATSKA): TJELESNE AKTIVNOSTI I VRIJEME PROVEDENO PRED EKRANIMA KAO POKAZATELJ SJEDILAČKOG NAČINA ŽIVOTA STUDENATA UČITELJSKIH FAKULTETA / PHYSICAL ACTIVITY AND SCREEN TIME AS INDICATORS OF THE SEDENTARY LIFESTYLE OF STUDENTS AT FACULTIES OF EDUCATION
- 16.45–17.00 DRAŽEN RASTOVSKI, DARIJA ŽUPAN TADIJANOV, PAVLA-IVANA LORDAN (HRVATSKA): ČIMBENICI RODITELJSKOG ODABIRA SPORTSKE GIMNASTIKE KAO SPORTA ZA DIJETE / FACTORS OF THE PARENT'S CHOICE OF GYMNASTICS AS A SPORT FOR THE CHILD
- 17.00–17.15 *Rasprava / Discussion*

Sekcija A / Section A
Predavaonica br. 21 / Lecture room 21

Predsjedava / Chairperson: IVICA KELAM

- 9.30–9.45 IVANA HARDI, ZDENKA OMRČEN (HRVATSKA):
TELEMEDICINA: PREDNOSTI, IZAZOVI I ETIČKE
DILEME / TELEMEDICINE: ADVANTAGES,
CHALLENGES AND ETHICAL DILEMMAS
- 9.45–10.00 DALIBOR DIVKOVIĆ, DAVORIN PICHLER, TOMISLAV
DAGEN (HRVATSKA): RAZMJENA INFORMACIJE
PUTEM APLIKACIJA (TELEMEDICINE) RADI
DONOŠENJA MEDICINSKIH ODLUKA I PRAVNO/
ETIČKA DVOJBA - PUT PREMA ZAŠTITI PRAVA
PACIJENATA *VS.* NARUŠAVANJA PRAVA PACIJENATA /
INFORMATION EXCHANGE THROUGH APPLICATIONS
(TELEMEDICINE) FOR MEDICAL DECISION-MAKING
AND THE LEGAL/ETHICAL DILEMMA – THE PATH
TOWARD PROTECTING PATIENTS' RIGHTS *VS.*
VIOLATING PATIENTS' RIGHTS
- 10.00–10.15 STJEPAN ŠTIVIĆ (HRVATSKA): KRIZA POJMA
ZDRAVLJA: ETIČKI IZAZOVI SUVREMENE TEHNIKE /
THE CRISIS OF THE CONCEPT OF HEALTH: ETHICAL
CHALLENGES OF MODERN TECHNOLOGY
- 10.15–10.30 SLAVKO ČANDRLIĆ, MARTINA HARC
(HRVATSKA): DEONTOLOŠKA ODGOVORNOST
MAGISTRA FARMACIJE - *DE LEGE LATA* I RJEŠENJA *DE
LEGE FERENDA* / DEONTOLOGICAL RESPONSIBILITY
OF THE MASTER OF PHARMACY - *DE LEGE LATA* AND
SOLUTIONS *DE LEGE FERENDA*
- 10.30–10.45 TOMISLAV NEDIĆ (HRVATSKA): TIJELO, BITI I IMATI –
VLASNIŠTVO NAD TIJELOM / THE BODY, BEING AND
OWNING – OWNERSHIP OF THE BODY
- 10.45–11.00 *Rasprava / Discussion*
- 11.00–11.15 *Pauza / Break*

Sekcija B / Section B
Predavaonica br. 41 / Lecture room 41

Predsjedava / Chairperson: IVAN VČEV

- 9.30–9.45 TIHANA ŠKOJO (HRVATSKA): MUZIKOTERAPIJA KAO PODRŠKA NASTAVI GLAZBENE KULTURE U REALIZACIJI MEĐUPREDMETNE TEME ZDRAVLJE / MUSIC THERAPY AS SUPPORT FOR MUSIC EDUCATION IN IMPLEMENTING THE CROSS-CURRICULAR THEME OF HEALTH
- 9.45–10.00 ANA POPOVIĆ (HRVATSKA): GLAZBENICI I BOLOVANJE / MUSICIANS AND SICK LEAVE
- 10.00–10.15 LIDIJA ŠMIT BRLEKOVIĆ, JELENA KUVAČ KRALJEVIĆ, BARBARA PENKO, DAMJANA KOGOVŠEK (HRVATSKA): KORALJE-III IZ PERSPEKTIVE MAJKI / KORALJE-III – FROM A MOTHER PERSPECTIVE
- 10.15–10.30 SNJEŽANA DUBOVICKI (HRVATSKA): HUMANISTIČKI PRISTUP U NASTAVI KAO ODRAZ RAZVOJA CJELOVITE OSOBE / HUMANISTIC APPROACH IN TEACHING AS A REFLECTION OF THE DEVELOPMENT OF A WHOLE PERSON
- 10.30–10.45 LIDIJA BAKOTA (HRVATSKA): LEKSEM ŽIVINA I NJEGOVE IZVEDENICE U HRVATSKIM LEKSIKOGRAFSKIM PRIRUČNICIMA 19. I 20. STOLJEĆA / THE POULTRY LEXEME AND ITS DERIVATIVES IN CROATIAN LEXICOGRAPHIC MANUALS OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES
- 10.45–11.00 *Rasprava / Discussion*
- 11.00–11.15 *Pauza / Break*
-

Sekcija A / Section A
Predavaonica br. 21 / Lecture room 21

Predsjedava / Chairperson: STJEPAN ŠTIVIĆ

- 11.15–11.30 ŽELJKO KALUĐEROVIĆ (SRBIJA), ZORICA KALUĐEROVIĆ MIJARTOVIĆ (GRČKA): BIOETIKA, ESTETIKA I ZDRAVLJE / BIOETHICS, AESTHETICS AND HEALTH

- 11.30–11.45 TEREZIJA GLOŽINIĆ, ANTO ČARTOLOVNI, ODILON SINGBO (HRVATSKA): DRUŠTVENA I ETIČKA PROBLEMATIKA *AMBIENT ASSISTED LIVING-A*: KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE / SOCIAL AND ETHICAL ISSUES OF AMBIENT ASSISTED LIVING: A QUALITATIVE STUDY
- 11.45–12.00 IVAN PERKOV, DUNJA JURIĆ VUKELIĆ (HRVATSKA): MENTALNO ZDRAVLJE HRVATSKIH STUDENATA / MENTAL HEALTH OF CROATIAN STUDENTS
- 12.00–12.15 DEJAN DONEV (SJEVERNA MAKEDONIJA): BIOETIKA KAO NUŽNI SUSTAVNI DIO JEDNE DOBRE ZDRAVSTVENE POLITIKE / BIOETHICS AS A NECESSARY SYSTEMATIC PART OF A GOOD HEALTHCARE POLICY
- 12.00–12.15 IVAN VČEV (HRVATSKA): GALEN I OHOLOST ŽIVOTA / GALEN AND THE PRIDE OF LIFE
- 12.15–12.30 *Rasprava / Discussion*
- 15.30–16.00 *Pauza / Break*

Sekcija B / Section B
Predavaonica br. 41 / Lecture room 41

Predsjedava / Chairperson: LUKA JANEŠ

- 11.15–11.30 LIDIJA ŠTIMAC, ŽELJKO PREDOJEVIĆ (HRVATSKA): POTICANJE EMPATIJE KROZ PROJEKTNE AKTIVNOSTI NA eTWINING PROJETU “WELL-BEING @ SCHOOL“ / FOSTERING EMPATHY THROUGH PROJECT ACTIVITIES IN THE eTWINNING PROJECT “WELL-BEING @ SCHOOL”
- 11.30–11.45 VUK TRNAVAC (SRBIJA): RELIGIJSKO-TRANSCENDENCIJSKE IMPLIKACIJE ZDRAVLJA: *METODOONTOLOŠKA* PERSPEKTIVA (JUDEO) HRIŠĆANSTVA / RELIGIOUS-TRANSCENDENTAL IMPLICATIONS OF HEALTH: A *METODOONTOLOGICAL* PERSPECTIVE OF (JUDEO) CHRISTIANITY

- 11.45–12.00 FILIP PETKOVIĆ, ZVONIMIR UŽAREVIĆ (HRVATSKA): BIOETIKA I ETIČKA PITANJA U RADU, LIJEČENJU I REHABILITACIJI OSOBA OBOLJELIH OD DUŠEVNIH BOLESTI / BIOETHICS AND ETHICAL ISSUES IN THE WORK, TREATMENT AND REHABILITATION OF PEOPLE SUFFERING FROM MENTAL DISEASES
- 12.00–12.15 VALENTINA KRSTANOVIĆ, ANITA TOT, KREŠIMIR VIDAČIĆ (HRVATSKA): EPIDEMIJA PRETILOSTI KOD DJECE – TKO JE ODGOVORAN ZA ZDRAVLJE DJECE I KOJE SU ETIČKE IMPLIKACIJE? / CHILDHOOD OBESITY EPIDEMIC - WHO IS RESPONSIBLE FOR CHILDREN'S HEALTH AND WHAT ARE THE ETHICAL IMPLICATIONS?
- 12.00–12.15 IVANA KOTROMANOVIĆ ŠIMIĆ, DARKO KOTROMANOVIĆ I IVAN MIŠKULIN (HRVATSKA): OTKRIVANJE ISTINE OBOLJELIMA OD RAKA / CANCER PATIENTS AND TRUTH TELLING
- 12.15–12.30 *Rasprava / Discussion*
- 12.30 – 12.45 Završna diskusija i zatvaranje 6. Osječkih dana bioetike / Final discussion and closing of the 6th Osijek Days of Bioethics
- 13.00 – 16.00 Ručak u restoranu Čarda kod Baranjca / Lunch at the Čarda restaurant at Baranjac

SAŽECI IZLAGANJA

PAPER ABSTRACTS

TATJANA BAČUN¹
IVAN LEKIĆ²
BARBARA BAČUN³

Medicinski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Medicinski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

TELEMEDICINA U DIJABETOLOGIJI: PITANJE ETIČNOSTI U SVIJETU VIRTUALNE MEDICINE

Nove tehnologije zamjenjuju dosadašnje načine funkcioniranja u mnogim sferama života uključujući zdravstveni sustav. Pandemija COVID-19 ubrzala je primjenu tehnologije u dijagnosticiranju, liječenju i edukaciji bolesnika. Promijenio se način komunikacije s pacijentima i telemedicina je postala naša svakodnevica. Povezivanjem sustava za kontinuirano mjerenje glikemije u međustaničnoj tekućini na platformu „cloud“ u dijabetologiji je omogućen pregled „na daljinu“. Spajanjem bolesnika s ordinacijom liječnik ima uvid u kretanje glikemije i može preporučiti korekciju terapije. Pacijentu i liječniku dostupni su izvještaji o glikemiji koji obuhvaćaju osim dnevnika glukoze i statistiku kretanja glikemije kao što je prosječna glukoza, pokazatelj upravljanja glukozom (GMI), vrijeme provedeno unutar ciljnog raspona, iznad i ispod ciljnog raspona, broj i trajanje hipoglikemija, dostupnost podataka, broj pregleda, postotak varijabilnosti glukoze te dnevni obrazac u kojem su svi podaci prikazani kao da se događaju u jednom danu i daju uvid u kretanje glikemije tijekom dana. U bolesnika koji primaju inzulin putem inzulinskih pumpi prema ovim podacima i trendu kretanja glukoze procjenjuje se doza inzulina ili obustavlja isporuka inzulina. Uvid u glikemiju imaju pacijent i liječnik kojemu je pacijent dopustio uvid u praćenje glikemije te dodatne osobe uz dopuštenje pacijenta. Komunikacija pacijenta i liječnika dodatno je olakšana putem aplikacije za mobilne telefone, podaci se automatski prenose u „cloud“ i liječnik može putem platforme i virtualne ordinacije pratiti podatke. Nadalje, oboljeli umjesto osobnih posjeta liječniku imaju mogućnost pregleda putem elektroničke konzultacije putem e-uputnice (A5 uputnica) uz mogućnosti slanja privitaka elektroničkim putem. Obiteljski liječnik uputnicu šalje dijabetologu zajedno s popratnom medicinskom dokumentacijom, laboratorijskim nalazima i dnevnikom samokontrole. Nalaz je odmah vidljiv

obiteljskom liječniku i može se korigirati terapija pacijentu. Tehnološke mogućnosti u dijabetologiji omogućile su telemedicinske preglede ali treba uzeti u obzir i njihova ograničenja kao što su izostanak pregleda bolesnika, fizičke prisutnost i emocionalne povezanosti te vođenje razgovora koji mogu pacijentu i liječniku dati informacije za donošenje kliničkih odluka. Dodatno se postavljaju pitanja identifikacije pacijenta, pristanka na telemedicinsko liječenje, osiguranja i zaštite privatnosti. Vremena su izazovna za sve a posebno za osobe s dijabetesom i drugim kroničnim bolestima, imperativ u liječenju dijabetesa je individualni pristup pacijentu, a iz novih tehnoloških dostignuća i komunikacijskih kanala proizlaze mnoga dobra rješenja koja trebamo primjenjivati pri čemu treba voditi brigu o točnosti podataka i zaštiti privatnosti.

Ključne riječi: dijabetologija, telemedicina, tehnologija, mjerenje i izvještavanje, zaštita privatnosti

TELEMEDICINE IN DIABETOLOGY: THE QUESTION OF ETHICS IN THE WORLD OF VIRTUAL MEDICINE

New technologies replace previous functioning methods in many spheres of life, including the health system. The COVID-19 pandemic has accelerated the use of technology in diagnosing, treating, and educating patients. The way of communicating with patients has changed, and telemedicine has become a part of everyday life. In diabetology, connecting systems for continuous glucose measurement in interstitial fluid to a platform or “cloud” enables “remote” examination. By connecting the patient to the doctor’s office, the physician can monitor glucose trends and recommend therapy adjustments. Glycemic reports are available to both the patient and the physician, including a glucose diary and glycemic statistics such as average glucose, glucose management indicator (GMI), time spent within the target range, time above and below the target range, number and duration of hypoglycemia, data availability, number of examinations, percentage of glucose variability, and a daily pattern that provides insight into glucose trends throughout the day. For insulin pump patients, these data and glucose trends help estimate insulin doses or stop insulin delivery as needed. The insight into glycemia is available to the patient, the physician, and others with the patient’s permission. Communication between the patient and doctor is further facilitated through mobile phone applications,

with data automatically transferred to the cloud, allowing the doctor to monitor the data via the platform and virtual office. Additionally, instead of in-person visits, patients have the option of consultations through electronic referrals (A5 referrals) with the ability to send attachments electronically. The family doctor sends the referral to the diabetologist along with relevant medical documentation, laboratory results, and self-monitoring diaries. The findings are immediately visible to the family doctor, enabling timely adjustments to the patient's therapy. While technological advances in diabetology have enabled telemedicine consultations, limitations must also be considered, such as the absence of physical examinations, lack of in-person presence and emotional connection, and the inability to gather information from direct conversations that could inform clinical decisions. Additional concerns include patient identification, consent for telemedicine treatment, insurance coverage, and privacy protection. These are challenging times, particularly for people with diabetes and other chronic illnesses. An individualised approach to diabetes treatment remains essential, and new technological advancements and communication channels offer many promising solutions. However, it is crucial to ensure data accuracy and protect patient privacy.

Keywords: diabetology, telemedicine, technology, measurement and reporting, privacy protection

LIDIJA BAKOTA

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

LEKSEM ŽIVINA I NJEGOVE IZVEDENICE U HRVATSKIM LEKSIKOGRAFSKIM PRIRUČNICIMA 19. I 20. STOLJEĆA

Obrada rječničkih natuknica u opće objasnidbenim rječnicima posebno je izazovna za sastavljača rječnika pri definiranju značenja riječi koje se referiraju na životinje i životinjsko. U opisu njihova značenja može se iščitati čovjekovo izvan jezično iskustvo suživota uz i sa životinjama. U radu će se dati pregled leksikografske obrade rječničke natuknice živina i njezinih izvedenica (živinče, živinarstvo, živinarnica, živarnik, živinica, živinokradac) u hrvatskim opće

uporabnim jednojezičnim rječnicima 19. i 20. stoljeća. Analiza će rječničke natuknice živina i njezinih izvedenica ukazati na antropocentričnu jezičnu i izvanjezičnu konstrukciju svijeta u kojem čovjek interese vlastite vrste stavlja ispred interesa pripadnika drugih vrsta.

Ključne riječi: leksik, rječnik, specizam

THE POULTRY LEXEME AND ITS DERIVATIVES IN CROATIAN LEXICOGRAPHIC MANUALS OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES

Processing dictionary entries in general explanatory dictionaries is particularly challenging for the dictionary compiler when defining the meanings of words that refer to animals and animal-related terms. In describing their meaning, one can observe the reflection of humanity's extra-linguistic experience of coexistence with animals. This paper provides an overview of the lexicographical treatment of the dictionary entries for poultry and its derivatives (poultry, poultry house, vivarium, živinica, živinokradac) in general Croatian monolingual dictionaries of the 19th and 20th centuries. The analysis of these entries will highlight an anthropocentric linguistic and extra-linguistic construction of the world, where human interests are prioritised over those of other species.

Keywords: lexicon, dictionary, speciesism

EDITA BORIĆ¹

TOMISLAV MALENICA²

LOVRO BORIĆ³

DOROTHEA BEDEKOVIĆ⁴

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska⁴

(BIO)ETIKA U PODUZETNIŠTVU - PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA I PREPORUKE ZA BUDUĆNOST

U današnjem svijetu, brzi razvoj gospodarstva upućuje na potrebu za inovativnim i poduzetničkim vještinama svakog pojedinca. Ipak, brojni autori upozoravaju da u stvarnosti poduzetnici često krše etičke norme. U novije vrijeme u literaturi se stoga javlja pojam etičnog poduzetništva. U ovom radu nakon određenja poduzetništva i održivog poduzetništva, kao poželjnog oblika poduzetništva, razmatra se pojam etičnog poduzetništva. Etično poduzetništvo podrazumijeva vođenje poslovanja koje je u skladu s etičkim principima, uzimajući u obzir dobrobit društva i okoliša, uz ostvarivanje profita. Rad nudi pregled istraživanja o primjeni etičkih načela u poduzetništvu te smjernice za buduća istraživanja. Brojna prethodna istraživanja provedena su kako bi se bolje razumjela veza između poduzetništva i etike. Često je istraženo pitanje koje se posebne etičke dileme javljaju u poduzetništvu. Istraživanja pokazuju da niz čimbenika mogu utjecati na odluke i ponašanje poduzetnika s obzirom na etička pitanja. Složenost teme dovela je do nekonzistentnih rezultata u različitim istraživanjima. Osim etičkih načela, primjena bioetičkih načela u poduzetništvu dobiva sve više na važnosti, stoga ovaj rad daje prijedloge za potencijalna istraživanja integracije bioetike u poduzetništvo. Bioetika trenutno ima veliki značaj zbog brzog razvoja tehnologije i medicine, koji često rezultiraju složenim moralnim problemima. Obje discipline imaju važnu ulogu u kreiranju budućnosti, ali polazeći iz različitih perspektiva: poduzetništvo je

usmjereno na inovaciju, rast i tržišne prilike, a bioetika nastoji osigurati da se te inovacije provode u skladu s moralom. Ipak, istraživanja o primjeni bioetičkih principa u poduzetništvu tek su u začetku. Možemo zaključiti da bi, osim što je kod mlađih generacije potrebno poticati poduzetničke vještine, trebalo raditi i na poticanju kritičkog promišljanja o potencijalnim (negativnim) posljedicama njihovih poslovnih ideja kako bi stvorili održivu budućnost u kojoj se poštuju ljudska prava i etički principi.

Ključne riječi: etika, bioetika, poduzetništvo, održivost, inovacije

(BIO)ETHICS IN ENTREPRENEURSHIP - OVERVIEW OF PREVIOUS RESEARCH AND RECOMMENDATIONS FOR THE FUTURE

In today's world, the rapid development of the economy highlights the need for entrepreneurial skills in every individual. Nevertheless, numerous authors warn that, in reality, entrepreneurs often violate ethical norms. Recently, the concept of ethical entrepreneurship has emerged in the literature. In this paper, the concept of ethical entrepreneurship is also defined after defining sustainable entrepreneurship as a desirable form of entrepreneurship. Ethical entrepreneurship involves running a business by ethical principles, considering society's and the environment's well-being while making a profit. This paper offers an overview of research on applying ethical principles in entrepreneurship and provides guidelines for future research. Many previous studies have been conducted to understand the relationship between entrepreneurship and ethics better. These studies often investigate the specific ethical dilemmas that arise in entrepreneurship. Research shows that various factors can influence entrepreneurs' decisions and behaviour regarding ethical issues, and the complexity of the topic has led to inconsistent results across different studies. In addition to ethical principles, the application of bioethical principles in entrepreneurship is gaining increasing importance. Therefore, this paper offers suggestions for potential research on integrating bioethics into entrepreneurship. Bioethics is particularly relevant today due to the rapid development of technology and medicine, which often result in complex moral problems. Both disciplines play important roles in shaping the future. Still, from different perspectives, entrepreneurship focuses on innovation, growth, and market opportunities, while bioethics ensures that these innovations align

with moral principles. However, research on applying bioethical principles in entrepreneurship is still in its early stages. We can conclude that, in addition to fostering entrepreneurial skills among the younger generation, there should also be a focus on encouraging critical thinking about the potential (negative) consequences of their business ideas to create a sustainable future where human rights and ethical principles are respected.

Keywords: ethics, bioethics, entrepreneurship, sustainability, innovations

IVANA BULJAN

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

“ONAJ TKO JE TUŽAN I TJESKOBAN TREBAO BI SJEDITI NA PROSTIRCI UDALJEN OD OSTALIH”: TJESKOBA U RANOJ KINESKOJ FILOZOFIJI-OD ZDRAVSTVENOG PROBLEMA DO ETIČKOG PITANJA

Koncept tjeskobe često se spominje u ranim kineskim tekstovima. Štoviše, u medicinskom klasiku *Unutarnji kanon Žutoga cara* (Huangdi nejing 黄帝内经) kineski liječnik Qi Bo raspravljaajući s mitološkim Žutim Carem opisuje tadašnje ljude kao one kojima „tjeskoba i patnja utječe na njihovu nutritivnu“ a u liječenju njihovih bolesti su potrebni otrovni lijekovi i igle. Iako često spomenut, koncept tjeskobe nije dovoljno istražen, pa je ovo izlaganje prilog razumijevanju ovoga koncepta u ranim kineskim tekstovima. Analizirati će se razumijevanje tjeskobe u tekstovima od 6. st. pr. n. e. do 3. st. n. e., a poseban će naglasak biti stavljen na kineski medicinski klasik *Unutarnji kanon Žutog Cara*. Pokazati će se kako je tjeskoba viđena kao medicinski, etički i društveni problem. Poseban će naglasak biti stavljen na preplitanje bolesti i etike, tj. onog zdravstvenog i etičkog.

Ključne riječi: tjeskoba, rana Kina, *Unutarnji kanon Žutog cara*, bolest

“ONE WHO IS SAD AND ANXIOUS SHOULD SIT WITH HIS MAT SPREAD APART FROM OTHERS” ANXIETY IN EARLY CHINESE PHILOSOPHY -FROM A HEALTH PROBLEM TO AN ETHICAL QUESTION

The concept of anxiety is often mentioned in early Chinese texts. Moreover, in the medical classic *The Inner Canon of the Yellow Emperor*, the Chinese doctor Qi Bo, arguing with the mythological Yellow Emperor, describes the people of that time as those whose “anxiety and suffering affects their insides” and in the treatment of their diseases poisonous drugs and needles are needed. Although often mentioned, the concept of anxiety has not been sufficiently explored, so this presentation contributes to understanding this concept in early Chinese texts. The understanding of anxiety in texts from the 6th century BC to the 3rd century AD will be analysed, and particular emphasis will be placed on the Chinese medical classic *The Inner Canon of the Yellow Emperor*. It will be shown how anxiety was seen as a medical, ethical and social problem. Particular emphasis will be placed on intertwining disease and ethics, i.e., health and ethics.

Keywords: anxiety, early China, Inner Canon of Yellow Emperor, disease

DORA BUKOVAC

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

DEHUMANIZACIJA I MEDIKALIZACIJA: ZDRAVLJE KAO INDUSTRIJA I MEDICINA KAO SUSTAV MOĆI

Osnovni društveni problemi vrlo se jasno očituju kroz prizmu medicine jer se ona bavi temeljnim ljudskim pitanjima poput života, smrti, zdravlja i bolesti. U njoj pronalazimo kulturne i političke okvire koje izravno ili neizravno diktiraju subjektivne i objektivne načine mišljenja i doživljavanja stvarnosti, a koje se tiče ljudskog zdravlja i bolesti. Dominantne ekonomske i političke struje rezultiraju u dominaciji biomedicinskog sustava i njegovoj monističkom vladavini, a pri tome diktiraju redukcionizam, instrumentalizaciju znanja te objektivizaciju čovjeka koja vodi ka dehumanizaciji. Medicinsko se znanje predstavlja kao autoritativno, mistificirano kroz medicinsku terminologiju i

nerazumljivo općoj populaciji. Zdravstveni sustav sve više nalikuje industriji, zdravlje i bolesti su njeni ideološki produkti, cilj je kontrola tijela i života pojedinaca, a medicinski djelatnici postaju poslušni roboti ogromne mašinerije. Prilikom objektiviziranja čovjeka u biomedicini suosjećanje, empatija i čovječnost postaju samo puki pojmovi, i to dvosmjerno - liječnik na pacijenta gleda kao na slučaj koji mora riješiti, a pacijent na liječnika gleda kao na neko više biće koje ni u kojem slučaju ne smije pogriješiti. Termin "zdravlje" postao je sredstvo društvene regulacije, nedostižno stanje koje je spriječeno s pregršt dijagnoza. Medikalizacija društva događa se zbog društvene kontrole, a očituje se kroz sve veći popis bolesti i problema koji se medijski eksponiraju i eksploatiraju, a koji se prije nisu promatrali kao medicinski problemi. Cilj ovog izlaganja jest razjasniti i produbiti navedene probleme te pokušati dati prijedloge kako humanizirati medicinsku praksu, stavljajući fokus na važnost čovjekovog socijalnog, kulturnog, emocionalnog i subjektivnog stanja.

Gljučne riječi: biomedicinski sustav, redukcionizam, instrumentalizacija znanja, humanizacija medicinske prakse

DEHUMANISATION AND MEDICALIZATION: HEALTH AS AN INDUSTRY AND MEDICINE AS A SYSTEM OF POWER

Basic social problems are manifested through the lens of medicine, as it deals with fundamental human issues such as life, death, health, and disease. Within medicine, cultural and political frameworks directly or indirectly influence subjective and objective ways of thinking and experiencing reality, particularly concerning human health and disease. Dominant economic and political currents have led to the dominance of the biomedical system and its monistic rule, which promotes reductionism, the instrumentalisation of knowledge, and the objectification of humans, ultimately leading to dehumanisation. Medical knowledge is presented as authoritative, mystified through medical terminology, and often incomprehensible to the general population. The healthcare system increasingly resembles an industrial machine, where health and disease become ideological products, aiming to control the bodies and lives of individuals. In contrast, medical workers become obedient robots within this vast system. In the objectification of individuals in biomedicine, compassion, empathy, and humanity become mere concepts, affecting both sides—the doctor views the

patient as a case to be managed. In contrast, the patient sees the doctor as an infallible authority figure. The term “health” becomes a means of social regulation, with health as a deficient state to be corrected by a multitude of diagnoses. The medicalisation of society occurs as a form of social control, evidenced by an ever-expanding list of diseases and issues, often exaggerated and exploited by the media, that were not previously considered medical problems. This presentation aims to clarify and explore these issues and offer suggestions for humanising medical practice, emphasising the importance of a person’s social, cultural, emotional, and subjective state.

Keywords: biomedical system, reductionism, instrumentalisation of knowledge, humanisation of medical practice.

SLAVKO ČANDRLIĆ¹

MARTINA HARC²

Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Osijeku, Hrvatska²

DEONTOLOŠKA ODGOVORNOST MAGISTRA FARMACIJE - *DE LEGE LATA* I RJEŠENJA *DE LEGE FERENDA*

Osnovu pravnog uređenja ljekarničke etike i deontologije predstavlja Zakon o ljekarništvu koji na više mjesta unutar zakonskog uređenja stavlja naglasak na važnost obavljanja ljekarničke djelatnosti u skladu s Pravilima dobre ljekarničke prakse te Kodeksom ljekarničke etike i deontologije. Kodeksom se propisuje obveza magistra farmacije da primjenjuje etičke principe i standarde ponašanja u svome profesionalnom radu. U suprotnom se pokreće stegovni postupak i odgovornoj osobi izriče teža ili lakša disciplinska kazna koje su taksativno navedene u Pravilniku o radu i kaznenim mjerama stegovnog suda Hrvatske ljekarničke komore. Istraživanjem i poredbom navedenih pravnih propisa u radu se predlaže izmjena i dopuna postojeće zakonske regulative kojom se uređuje deontološka odgovornost magistra farmacije.

Ključne riječi: deontološka odgovornost, povrede, magistra farmacije, pravna regulativa

DEONTOLOGICAL RESPONSIBILITY OF THE MASTER OF PHARMACY - *DE LEGE LATA* AND SOLUTIONS *DE* *LEGE FERENDA*

The basis of the legal regulation of ethics and deontology in pharmacy is the Pharmacy Act, which emphasises, in several sections, the importance of carrying out pharmacy activities by the Rules of Good Pharmaceutical Practice and the Code of Ethics and Deontology in Pharmacy. The Code outlines the obligation of pharmacy technicians to apply ethical principles and standards of conduct in their professional activities. Failure to do so will result in disciplinary proceedings, and the responsible person will be subject to either a more severe or more lenient disciplinary penalty, as stipulated in the Rulebook on Labor and Penal Measures of the Disciplinary Court of the Croatian Chamber of Pharmacists. Based on a study and comparison of the legislation mentioned above, the paper proposes an amendment to the existing legislation on the deontological responsibility of master pharmacists.

Keywords: deontological responsibility, injuries, Master of Pharmacy, legal regulation

KRISTINA DILICA¹

MARTINA GALEKOVIĆ²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

JEZIČNO-KOMUNIKACIJSKE VJEŠTINE I MENTALNO ZDRAVLJE: ULOGA ČITANJA I SLUŠANJA U RAZVOJU SOCIJALNIH I EMOCIONALNIH KOMPETENCIJA UČENIKA (SOCIJALNE PRIČE U TEORIJI I PRAKSI)

Uloga jezično-komunikacijskih vještina u razvoju mentalnog zdravlja i socijalnih kompetencija učenika postaje sve važnija u suvremenom obrazovanju. Čitanjem i slušanjem, učenici razvijaju jezične, emocionalne i socijalne vještine, što pridonosi holističkom razvoju učeničke osobnosti.

Socijalne priče, kao strukturirane priče za poučavanje socijalnih vještina, omogućuju učenicima da kroz praktične primjere nauče kako prepoznati, razumjeti i regulirati vlastite i tuđe emocije te kako primjereno reagirati u raznim socijalnim situacijama. Jedna od znanstveno utemeljenih intervencija su socijalne priče, koje je 1993. osmislila Carol Gray. Namijenjene su prvenstveno za učenike s poremećajem iz spektra autizma (PSA), ali imaju širu primjenu u učenju socijalnog razumijevanja i usvajanju socijalnih vještina. Socijalne priče jednostavnim, predvidljivim jezikom opisuju situaciju, vještinu ili socijalni koncept, pretvarajući apstraktne socijalne interakcije u praktične informacije koje su učenicima lako razumljive. Time pomažu djeci u suočavanju s izazovnim situacijama, poput čekanja u redu, ali i u izgradnji šireg spektra socijalnih i emocionalnih vještina. Ovo izlaganje istražuje kako čitanje i slušanje socijalnih priča može pridonijeti razvoju socijalno-emocionalnih kompetencija kod učenika. Naglasak će biti na jačanju samosvijesti, empatije i sposobnosti rješavanja sukoba. Kroz teorijske osnove i primjere iz prakse, pokazat ćemo kako socijalne priče pomažu učenicima u boljem razumijevanju vlastitih i tuđih emocija, potičući zdravu komunikaciju i socijalnu prilagodbu. Zaključak izlaganja ističe važnost uvođenja socijalnih priča u školski kurikulum, jer one ne samo da poboljšavaju jezične kompetencije, već i igraju ključnu ulogu u očuvanju mentalnog zdravlja učenika te poticanju njihove emocionalne stabilnosti i odgovornog društvenog ponašanja.

Ključne riječi: socijalne priče, socijalno-emocionalne kompetencije, poremećaj iz spektra autizma (PSA), jezično-komunikacijske vještine, emocionalna regulacija

LANGUAGE-COMMUNICATION SKILLS AND MENTAL HEALTH: THE ROLE OF READING AND LISTENING IN DEVELOPING STUDENTS' SOCIAL AND EMOTIONAL COMPETENCIES (SOCIAL STORIES IN THEORY AND PRACTICE)

The role of language-communication skills in developing students' mental health and social competencies is becoming increasingly important in modern education. Through reading and listening, students develop linguistic, emotional, and social skills, which contribute to the holistic development of their personalities. Social stories, structured narratives designed to teach social

skills, allow students to learn through practical examples how to recognise, understand, and regulate their emotions and those of others and how to appropriately react in various social situations. One of the scientifically-based interventions is social stories, created in 1993 by Carol Gray. Although primarily designed for students with Autism Spectrum Disorder (ASD), they have broader applications in fostering social understanding and acquiring social skills. Social stories describe situations, skills, or social concepts in simple, predictable language, translating abstract social interactions into practical information that students can comprehend. They help children deal with challenging situations, such as waiting in line, while fostering a broader range of social and emotional skills. This presentation explores how reading and listening to social stories can contribute to developing students' social-emotional competencies. The focus will be on enhancing self-awareness, empathy, and conflict-resolution skills. Through theoretical foundations and practical examples, we will demonstrate how social stories help students better understand their own and others' emotions, encouraging healthy communication and social adaptation. The conclusion emphasises the importance of incorporating social stories into the school curriculum, as they improve students' language competencies and play a key role in maintaining their mental health and promoting their emotional stability and socially responsible behaviour.

Keywords: social stories, social-emotional competencies, Autism Spectrum Disorder (ASD), language-communication skills, emotional regulation

DALIBOR DIVKOVIĆ¹

DAVORIN PICHLER²

TOMISLAV DAGEN³

Medicinski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

RAZMJENA INFORMACIJE PUTEM APLIKACIJA (TELEMEDICINE) RADI DONOŠENJA MEDICINSKIH ODLUKA I PRAVNO/ETIČKA DVOJBA - PUT PREMA ZAŠTITI PRAVA PACIJENATA *VS.* NARUŠAVANJA PRAVA PACIJENATA

Telemedicina od svog otkrića i početka primjene imala je ulogu monitoringa na daljinu, prikupljana informacija i davanje savjeta i brzih i učinkovitih rješenja. U osnovi za cilj je imala brzu razmjenu informacija s ciljem postavljanja dijagnoze liječenja, ali i način edukacije. Sa razvojem telekomunikacijskih tehnologija i novonastalih aplikacija za mobilne uređaje, nastali su uvjeti da se u realnom vremenu pristupi velikim količinama (medicinskih) podataka (slike, rtg, ct, mr nalazi i druge informacije) od strane više dionika uključenih u razmjenu istih. Putem aplikacija se na uspješan način dobivaju kvalitetne informacije i može se brzo prepoznati problem, postaviti dijagnozu, dati savjet u svezi liječenja i daljnjeg postupanja. Ako je putem aplikacije formirana grupa liječnika, u okviru iste ostvaruje se komunikacija više specijalnosti i brže se donose odluke koje imaju krajnji cilj liječenje pacijenata. Također kroz taj oblik komunikacije educiraju se mlađi liječnici i upoznaju se sa nekim rijetkim bolestima i malformacijama. Temeljem navedenih primjera primjene telemedicine, konkretno same aplikacije za razmjenu podataka među više dionika razmjene istih, u ovom radu od strane autora postavlja se pitanje je li je takav oblik konzultacija medicinskim rječnikom konzilij etičan i pravno utemeljen s svrhom zaštite prava pacijenta, budući sam pacijent nema kontrolu tko sve ima uvid u njegove medicinske nalaze. Stoga, autori uzimajući osnovne bioetičke principe autonomije, neškodljivosti, pravednosti i dobročinstva, kao i kroz primjenu načela razmjernosti postavljaju samo pitanje koja je u slučaju primjene aplikacije za razmjenom podataka manja šteta koja bi se odnosila na zaštitu prava samog pacijenta.

Ključne riječi: telemedicina, prava pacijenata, bioetička načela

INFORMATION EXCHANGE THROUGH APPLICATIONS (TELEMEDICINE) FOR MEDICAL DECISION-MAKING AND THE LEGAL/ETHICAL DILEMMA – THE PATH TOWARD PROTECTING PATIENTS’ RIGHTS *V/S.* VIOLATING PATIENTS’ RIGHTS

Since its inception and initial applications, telemedicine has played a role in remote monitoring, data collection, and providing prompt and effective solutions. Its primary goal has been rapidly exchanging information for diagnosis, treatment, and education. With the advancement of telecommunication technologies and the emergence of mobile applications, multiple stakeholders involved in the exchange have created conditions that allow access to large amounts of (medical) data (images, X-rays, CT, MRI findings, and other information) in real-time. Through these applications, high-quality information is successfully obtained, problems can be quickly identified, diagnoses made, and advice given regarding treatment and further procedures. If a group of physicians is formed through an application, communication between multiple specialties is achieved, and decisions are made more quickly to treat patients. Additionally, this form of communication allows younger physicians to be educated and introduced to rare diseases and malformations. Based on these examples of telemedicine applications, specifically those involving data exchange among multiple stakeholders, the authors of this paper question whether such a form of consultation—termed a ‘consilium’ in medical terminology—is ethical and legally justified in protecting patient rights given that the patient has no control over who has access to their medical records. Therefore, the authors, taking into account the basic bioethical principles of autonomy, non-maleficence, justice, and beneficence, as well as applying the principle of proportionality, raise the question of which lesser harm would apply to the protection of the patient’s rights in the case of using data exchange applications.

Keywords: telemedicine, patient rights, bioethical principles

DEJAN DONEV

Filozofski fakultet, Univerzitet sv. Kiril i Metodij vo Skopje, Sjeverna Makedonija

BIOETIKA KAO NUŽNI SUSTAVNI DIO JEDNE DOBRE ZDRAVSTVENE POLITIKE

Ono što tekst postavlja kao dilemu jeste: da li se reforme zdravstvenog sistema mogu i trebaju tretirati samo kao ekonomsko-političko pitanje, ili se one čine u interesu poboljšanja kvaliteta zdravstvenih usluga, tj. u interesu zaštite i unapređivanja ljudskog života i zdravlja u ovoj novoj biopolitičkoj realnosti? Život prije svega! Dakle, koja je cijena jedne dobre zdravstvene politike? Bioetika se mora razumjeti kao nužno ljudsko pravo na dobru zdravstvenu politiku.

Ključne riječi: reforme zdravstvenog sistema, biopolitička realnost, ljudska prava

BIOETHICS AS A NECESSARY SYSTEMATIC PART OF A GOOD HEALTHCARE POLICY

The dilemma posed by the text is: should healthcare system reforms be treated solely as an economic-political issue, or are they undertaken in the interest of improving the quality of healthcare services, i.e., in the interest of protecting and advancing human life and health in this new biopolitical reality? Life above all! So, what is the cost of a good healthcare policy? Bioethics must be understood as a fundamental human right to good healthcare policy.

Keywords: healthcare system reforms, biopolitical reality, human rights

HUMANISTIČKI PRISTUP U NASTAVI KAO ODRAZ RAZVOJA CJELOVITE OSOBE

Odgojno-obrazovni proces na svim razinama obrazovanja uvijek predstavlja svojevrsan izazov. Nastavu koju izvodimo nastojimo kreirati tako da ona bude na radost svima koji u njoj sudjeluju. U nastavi koja se temelji na humanističkome pristupu nastoje se zadovoljiti interesi (spoznajni, doživljajni i psihomotorni) i potrebe (biološke, socijalne i samoaktualizacijske) svih sudionika nastavnoga procesa. U takvom se pristupu ističe važnost i razvoj cjelovite osobe, radi na osobnome razvoju, daje i nudi mogućnost izbora; osluškiju različiti svjetonazori te se ističu koncepcije osobnoga djelovanja. U tom se pogledu zagovara i njeguje ravnomjeran razvoj duhovnih, intelektualnih, tjelesnih i emocionalnih područja svih sudionika nastavnog procesa kojega su još davno zagovarali Komensky, Locke, Rousseau i Pestalozzi. Pestalozzi je naglašavao kako bi se nastava trebala ogledati kroz jedinstvo glave, srca i ruke ili drugim riječima kroz jedinstvo kognitivne, afektivne i psihomotorne domene učenja. Humanistički pristup kurikulumu zagovara mogućnost učenja na novi način: partnerski, aktivno, suradnički, kreativno uz ugodnu emocionalnu i demokratsku socijalnu klimu. Kurikulum (na bilo kojoj razini) koji bi bio na postavkama humanističke teorije vodio bi se zahtjevima koje dolaze iznutra (osluškijući potrebe i onih koji kreiraju nastavu i onih kojima je ona namijenjena), ali isto tako i uvažavao aktualne društvene zahtjeve. U tom bi smjeru išao kurikulum koji bi vodio sustavnu brigu o poticanju kreativnosti, bio otvoren i fleksibilan te bi nastajao u živom procesu kao potreba onih koji u njemu sudjeluju. Kako bi se poticao humanistički pristup u nastavi, potrebno je koristiti različite socijalne oblike i kreativne tehnike koje ravnopravno doprinose razvoju kognitivne, afektivne i psihomotorne domene, a istovremeno uz zadovoljavanja bioloških, socijalnih i samoaktualizacijskih potreba.

Ključne riječi: humanistička teorija, interesi, kurikulum, nastava, potrebe, psihomotorika

HUMANISTIC APPROACH IN TEACHING AS A REFLECTION OF THE DEVELOPMENT OF A WHOLE PERSON

The educational process at all levels of education always presents a particular challenge. We strive to create classes in such a way that they bring joy to everyone who participates. In teaching based on a humanistic approach, the interests (cognitive, experiential, and psychomotor) and needs (biological, social, and self-actualisation) of all participants in the teaching process are addressed. This approach emphasises the importance of the development of the whole person, focusing on personal growth, offering choices, listening to different worldviews, and highlighting individual actions. In this regard, the balanced development of all participants' spiritual, intellectual, physical, and emotional aspects, as advocated by Komensky, Locke, Rousseau, and Pestalozzi, is nurtured. Pestalozzi emphasised that teaching should reflect the unity of the head, heart, and hand— in other words, through the unity of the cognitive, affective, and psychomotor domains of learning. The humanistic approach to the curriculum advocates learning in a new way: in partnership, actively, collaboratively, and creatively, with a positive emotional and democratic social climate. A curriculum (at any level) based on the principles of humanistic theory would be guided by internal demands (listening to the needs of both those who create the teaching and those for whom it is intended) while also respecting current social demands. A curriculum that systematically encourages creativity is open and flexible and is created through a living process based on the needs of participants would follow this direction. To encourage a humanistic approach to teaching, it is necessary to use various social forms and creative techniques that equally contribute to developing the cognitive, affective, and psychomotor domains while simultaneously satisfying biological, social, and self-actualisation needs.

Keywords: humanistic theory, interests, curriculum, teaching, needs, psychometrics

KRUNOSLAVA DUKA¹

SAŠA DUKA²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

MENTALNO ZDRAVLJE UČITELJA – PREDUVJET ILI POSljedica

Mentalno zdravlje opisuje se kao stabilno psihološko stanje koje karakterizira osjećaj zadovoljstva i odsutnost značajnijih oblika stresa ili nelagode. Brojni su vanjski i unutarnji čimbenici utjecaja na mentalno zdravlje učitelja. Različite emocije, pozitivne i negativne, varijabilnog intenziteta kojima su učitelji svakodnevno izloženi odražavaju se na njihov profesionalni i osobni razvoj. Učestala izloženost negativnim emocijama u svakodnevnom radu s učenicima, roditeljima, kolegama, administrativna opterećenja, niska primanja i dr. mogu se negativno odraziti na njihovu psihološku dobrobit, pojavnost sagorijevanja na poslu te, psihopatoloških, psihosomatskih ili fizioloških simptoma bolesti. Rad donosi pregled recentnih istraživanja teme mentalnog zdravlja učitelja kao i čimbenika utjecajnih na samo mentalno zdravlje učitelja. Naglasak će se staviti na implikacije mentalnog zdravlja na ukupnu dobrobit samih učitelja, kvalitetu njihova odgojno-obrazovnog rada te se isto staviti u etički kontekst utjecaja mentalnog zdravlja učitelja na dobrobit učenika.

Ključne riječi: dobrobit, mentalno zdravlje, učitelji

TEACHERS' MENTAL HEALTH – A PREREQUISITE OR A CONSEQUENCE

Mental health is defined as a stable psychological condition marked by feelings of satisfaction and the absence of significant stress or discomfort. Numerous external and internal factors influence teachers' mental health. The various emotions, both positive and negative, of varying intensity that teachers are exposed to daily impact their professional and personal development. Regular exposure to negative emotions while working with students, parents, and colleagues, along with administrative burdens and low salaries, can

adversely affect their psychological well-being, lead to burnout, and result in psychopathological, psychosomatic, or physiological symptoms of illness. This paper reviews recent studies on teachers' mental health and the factors that affect it. It will highlight the implications of mental health for teachers' overall well-being, the quality of their educational work, and the ethical considerations regarding how teachers' mental health affects students' well-being.

Keywords: mental health, teachers, well-being

SAŠA DUKA¹

KRUNOSLAVA DUKA²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

UČESTALOST IZOSTANAKA S NASTAVE I MENTALNO ZDRAVLJE UČENIKA

Izostanci s nastave imaju različite negativne učinke na učenike kao što su: slabiji akademski uspjeh, poteškoće u druženju, stvaranju prijateljstava te smanjeno samopouzdanje i samopoštovanje. Istraživanja pokazuju povezanost mentalnog zdravlja učenika s učestalošću izostajanja s nastave. Učestalost izostajanja učenika s nastave u porastu je u odnosu na pred-pandemijsko vrijeme. Važno je kritički promišljati o stvarnim uzrocima porasta izostajanja s nastave nakon pandemijske krize kao i utjecaj te pojave na promjenu mentalnog zdravlja učenika. Rad prikazuje recentna istraživanja naslovljene teme sagledavajući povezanost učestalosti izostajanja učenika s nastave i mentalnog zdravlja učenika. Cilj je dobiti širi pogled na u teoriji utemeljene mogućnosti prevencije pogoršanja stanja mentalnog zdravlja učenika analizirajući potencijalne uzroke istog, prepoznajući učestalo izostajanje s nastave kao važan faktor rizika.

Cljučne riječi: izostajanje s nastave, mentalno zdravlje, učenici

FREQUENCY OF ABSENTEEISM AND STUDENTS' MENTAL HEALTH

Absenteeism from school has various adverse effects on students, including poorer academic performance, difficulties in socialising and forming friendships, and reduced confidence and self-esteem. Research shows a connection between students' mental health and the frequency of their absenteeism. The rate of student absenteeism has increased compared to pre-pandemic times. It is essential to critically reflect on the causes of this rise in absenteeism after the pandemic and its impact on students' mental health. This paper presents recent research on the topic, examining the relationship between absenteeism frequency and students' mental health. The aim is to provide a broader perspective on potential ways to prevent the deterioration of students' mental health by analysing possible causes, with frequent absenteeism recognised as a critical risk factor.

Keywords: absenteeism, mental health, students

VJEKOSLAV GALZINA¹
DAMIR TOMIĆ²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

TEHNOLOŠKI NAPREDAK I ETIČKI DILEME: KAKO ICT OBLIKUJE BIOETIKU

Brzi razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija (ICT) značajno oblikuje područje zdravstva, donoseći nove mogućnosti, ali i složene etičke izazove. Ovaj rad provodi sustavnu analizu literature (SLR) kako bi istražio postojeće znanje o etičkim dilemama povezanim s ICT-om u zdravstvenom sektoru. Kroz pregled relevantnih istraživanja, rad analizira ključne teme kao što su rivatnost podataka, informirani pristanak, korištenje umjetne inteligencije i telemedicine te etički standardi u digitalnom zdravstvu. Poseban fokus bit će stavljen na identificiranje etičkih praksi i izazova s kojima se

korisnici suočavaju u kontekstu digitalizacije. Osim toga, analiza će obuhvatiti i regulatorne aspekte koji se odnose na zaštitu podataka i odgovornost u primjeni ICT rješenja. Cilj ovog rada je pružiti razumljiviji uvid u trenutni okvir etičkih dilema, kao i prikazati praznine u literaturi koje zahtijevaju daljnja istraživanja. Ova analiza ima potencijal da doprinese razvoju odgovornijih i etičkih praksi u primjeni ICT-a u zdravstvu, s naglaskom na očuvanje osnovnih ljudskih prava i dostojanstva.

Ključne riječi: etičke dileme, ICT, zdravstvo, privatnost podataka

TECHNOLOGICAL ADVANCEMENT AND ETHICAL DILEMMAS: HOW ICT SHAPES BIOETHICS

The rapid development of information and communication technologies (ICT) is significantly shaping healthcare, bringing new opportunities and complex ethical challenges. This paper conducts a systematic literature review (SLR) to explore existing knowledge on ethical dilemmas related to the ICT sector. Through a review of relevant research, the paper analyses critical topics such as data privacy, informed consent, artificial intelligence and telemedicine use, and ethical standards in digital health. Particular focus will be placed on identifying ethical practices and challenges users face in digitalisation. Additionally, the analysis will include regulatory aspects related to data protection and responsibility in applying ICT solutions. This paper aims to provide a more comprehensive insight into the current framework of ethical dilemmas and highlight gaps in the literature that require further research. This analysis can potentially contribute to developing more responsible and ethical practices in applying ICT, emphasising preserving fundamental human rights and dignity.

Keywords: ethical dilemmas, ICT, healthcare, data privacy

TEREZIJA GLOŽINIĆ¹
ANTO ČARTOLOVNIĆ²
ODILON SINGBO³

Odjel za sestrinstvo, Hrvatsko katoličko sveučilište, Hrvatska¹
Katedra za teologiju, Hrvatsko katoličko sveučilište, Hrvatska²
Katedra za teologiju, Hrvatsko katoličko sveučilište, Hrvatska³

DRUŠTVENA I ETIČKA PROBLEMATIKA *AMBIENT ASSISTED LIVING-A*: KVALITATIVNO ISTRAŽIVANJE

Jedan od većih problema koji zahvaća posebice zapadni svijet je povećanje udjela starog stanovništva u općoj populaciji. Zbog toga društvo je primorano tražiti i razvijati sustave brige i podrške za starije osobe. S tim ciljem razvijaju se tehnologije i tehnološki sustavi kojima se želi poboljšati kvaliteta života starijih osoba i omogućiti im što dužu neovisnost i životnu samostalnost. Jedan od takvih alata je Ambient Assisted Living (AAL) koji implementacijom različitih tehnologija (senzori, kamere) u domove starijih osoba nastoji pridonijeti njihovoj većoj sigurnosti. Upotreba takvih tehnologija potiče stvaranje različitih problema društvene ili etičke naravi. Cilj našeg istraživanja bio je analizirati društvenu i etičku problematiku AAL-a te detaljnije razumjeti percepciju zainteresiranih sudionika.

Ključne riječi: Ambient Assisted Living, pametni domovi, privatnost, ljudski kontakt, socijalna izolacija

SOCIAL AND ETHICAL ISSUES OF AMBIENT ASSISTED LIVING: A QUALITATIVE STUDY

One of the major problems affecting the Western world is the rising elderly population. Consequently, society seeks to develop care and support systems for the elderly. Technological systems are being developed that aim to improve the quality of life of older people by providing them with independence and autonomy. One such tool is Ambient Assisted Living (AAL), which incorporates various technologies into the homes of the elderly, contributing to their safety. The use of such technologies may lead to multiple social and ethical problems. Our study aimed to analyse AAL's social and ethical issues

and understand the stakeholders' perceptions in Croatia (the elderly, nurses, and engineers) in detail.

Keywords: Ambient Assisted Living, smart homes, privacy, human contact, social isolation

DOROTEA GRGIČIN¹

DRAŽEN RASTOVSKI²

JURICA LOVRINČEVIĆ³

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

TJELESNE AKTIVNOSTI I VRIJEME PROVEDENO PRED EKANIMA KAO POKAZATELJ SJEDILAČKOG NAČINA ŽIVOTA STUDENATA UČITELJSKIH FAKULTETA

Ovo istraživanje je rezultat promišljanja o tome kako je slobodno vrijeme mlade generacije oblikovano s obzirom na životni standard današnjice. Tehnologija je svugdje oko nas i nezamislivo je ne vidjeti njen utjecaj u bilo kojem aspektu života. Od radnog mjesta, školovanja do raznih načina provođenja vremena izvan obaveza. To potvrđuju i brojne činjenice koje navode kako prevladava sjedilački način života, a tjelesna aktivnost znatno je smanjena. Posljedice toga vidljive su na ljudskom tijelu i njegovom djelovanju, raspoloženju pa sve do toga da utječu i na školski uspjeh. Cilj rada je istražiti utjecaj tehnologije na slobodno vrijeme studenata te utvrditi njihove stavove prema tjelesnim aktivnostima i vremenu provedenom pred ekranima kao pokazatelj sjedilačkog načina života. Prosječan broj sati ipak je u preporučenim granicama, što je navelo više od pola studenata. Društvena mreža koju redovito koriste je WhatsApp, a 39,62% ispitanika igre videoigre. Rezultati također pokazuju ne provođenje slobodnog vremena u tjelesnim aktivnostima. Prosječan broj sati u mjeranim kretanju je kratak, a još kraći je onaj proveden u izrazito napornim tjelesnim aktivnostima. Iako rezultati istraživanja naizgled ne pokazuju

zabrinjavajuće rezultate, ostavlja se pitanje je li vrijeme današnjice koje je neizbježno vezano za modernu tehnologiju idealno za čovjekov napredak.

Ključne riječi: sjedilački način života, tjelesna aktivnost, slobodno vrijeme

PHYSICAL ACTIVITY AND SCREEN TIME AS INDICATORS OF THE SEDENTARY LIFESTYLE OF STUDENTS AT FACULTIES OF EDUCATION

This research is the result of considering how today's standard of living shapes the free time of the younger generation. Technology is everywhere, and it is unthinkable not to see its influence in any aspect of life, from the workplace and education to various ways of spending time outside obligations. Numerous facts confirm that a sedentary lifestyle prevails and physical activity significantly reduces. The consequences are visible in the human body, actions, mood, and even school success. The aim is to investigate the impact of technology on students' free time and to determine their attitudes towards physical activities and time spent in front of screens as an indicator of a sedentary lifestyle. The results of the research show that the vast majority of students primarily use smartphones. The average number of hours is still within the recommended limits, as stated by more than half of the students. The social network they regularly use is WhatsApp, and 39.62% of respondents play video games. The results also show a lack of free time spent on physical activities. The average number of hours spent in measured movement is short, and the time spent in highly strenuous physical activities is even shorter. Although the research results do not show particularly alarming findings, the fact that today's time is optimal for human progress is undoubtedly questioned.

Keywords: sedentary lifestyle, physical activity, free time

MILJENKO HAJDAROVIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

CIJEPLJENJA I EPIDEMIJE: POVIJESNI NARATIVI I ETIČKE IMPLIKACIJE U OBRAZOVNIM TEKSTOVIMA

U brzo razvijajućem krajoliku medicinske tehnologije i javnog zdravstva, razumijevanje kako su cjepiva i epidemije predstavljeni u obrazovnim resursima, posebice u povijesnim udžbenicima, od ključne je važnosti. Ova analiza istražuje povijesne narative o cjepivima i epidemijama, analizirajući etičke dimenzije načina na koji se ti predmeti poučavaju budućim generacijama. Tema obuhvaća prikaz znanstvenih napredaka, odgovore javnog zdravstva i društvene utjecaje, dovodeći u pitanje pristranosti i etičke aspekte ugrađene u te narative. Kritični aspekt ovog istraživanja uključuje analizu kurikuluma povijesti i udžbenika koji se koriste u osnovnim školama u Hrvatskoj, te usporedbu s udžbenicima Slovenije, Srbije i Bosne i Hercegovine. Ispitujući kako ti materijali prikazuju razvoj i utjecaj cjepiva i epidemija, istraživači mogu identificirati prednosti i nedostatke trenutnih obrazovnih praksi. Ova analiza će razmotriti točnost, dubinu i etičko uokviravanje tih tema, kao i njihovu usklađenost sa širim obrazovnim ciljevima i javnozdravstvenim zadacima.

Ključne riječi: cijepljenje, epidemije, povijesni udžbenici

VACCINATIONS AND EPIDEMICS: HISTORICAL NARRATIVES AND ETHICAL IMPLICATIONS IN EDUCATIONAL TEXTS

In the rapidly evolving landscape of medical technology and public health, understanding how vaccinations and epidemics are presented in educational resources, particularly history textbooks, is crucial. This topic explores the historical narratives of vaccinations and epidemics, examining the ethical dimensions of how these subjects are taught to future generations. It addresses the portrayal of scientific advancements, public health responses, and societal impacts while questioning these narratives' biases and ethical considerations. A critical aspect of this investigation involves analysing the history curriculum and textbooks used in Croatian elementary schools and comparing them with textbooks from Slovenia, Serbia, and Bosnia and Herzegovina. Researchers

can identify strengths and gaps in current educational practices by examining how these materials present the development and impact of vaccinations and epidemics. This analysis will consider these topics' accuracy, depth, ethical framing, and alignment with broader educational goals and public health objectives.

Keywords: vaccinations, epidemics, history textbooks

IVANA HARDI¹

ZDENKA OMRČEN²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

TELEMEDICINA: PREDNOSTI, IZAZOVI I ETIČKE DILEME

Telemedicina značajno je oblikovala budućnost zdravstvene zaštite, omogućavajući pacijentima pristup medicinskim uslugama bez potrebe za fizičkim prisustvom. Povećala je dostupnost, smanjila vrijeme čekanja i poboljšala kontinuitet brige za pacijente, posebno u ruralnim i teško dostupnim područjima. Međutim, s ovim napretkom dolaze i izazovi kao što su nejednak pristup tehnologiji, potencijalni problemi u kvalitetu usluga i potreba za dodatnim obrazovanjem zdravstvenih radnika. U izlaganju će biti prikazani i prijedlozi rješenja za izazove koje predstavlja telemedicina, etičke dileme koje ona predstavlja kao što su informirani pristanak, te primjeri ovakvih vrsta usluga u zdravstvu.

Ključne riječi: telemedicina, etičke dileme, tehnologija

TELEMEDICINE: ADVANTAGES, CHALLENGES AND ETHICAL DILEMMAS

Telemedicine has significantly shaped the future of healthcare by enabling patients to access medical services without needing physical presence. It has increased availability, reduced waiting times, and improved continuity of care

for patients, especially in rural and hard-to-reach areas. However, with this progress come challenges such as unequal access to technology, potential problems in the quality of services, and the need for additional education of healthcare workers. This report will also present proposed solutions for the challenges posed by telemedicine and the ethical dilemmas it presents, such as informed consent, and examples of these types of healthcare services.

Keywords: telemedicine, ethical dilemmas, technology

SILVIJA HINEK¹

JOSIP IVANDA²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Veleučilište Lavoslav Ružička u Vukovaru, Hrvatska²

BIOETIČKI ASPEKTI PALIJATIVNE SKRBI U DOMOVIMA ZA STARIJE I NEMOĆNE OSOBE

Palijativna skrb usmjerena je na poboljšanje kvalitete života pacijenata i njihovih obitelji, suočenih s izazovima životno ugrožavajućih bolesti. To se postiže kroz prevenciju i ublažavanje patnje, koristeći ranu identifikaciju, temeljitu procjenu te tretiranje boli i drugih problema fizičke, psihosocijalne i duhovne prirode. Cilj palijativnog pristupa nije ni ubrzavanje smrti ni produljivanje života, već očuvanje čovjekova dostojanstva, pružanje podrške te poštovanje potreba i želja bolesnika. Domovi za starije i nemoćne osobe mjesta su gdje sve više starijih osoba proživljava svoje posljednje godine života. Iako manji broj korisnika razvija potrebu za specijalističkom palijativnom skrbi, opća palijativna skrb potrebna je gotovo svakom korisniku, neovisno o dijagnozi. Upravo zbog specifičnosti populacije koja boravi u domovima za starije i nemoćne osobe, bioetički aspekti palijativne skrbi postaju imperativ. U ovom radu bit će obrađena četiri temeljna principa bioetike: dobročinstvo, neškodljivost, autonomnost i pravednost, s posebnim naglaskom na njihovu važnost u kontekstu palijativne skrbi u domovima za starije i nemoćne osobe. Također, integriranjem teorijskih i empirijskih spoznaja iz navedenog područja bit će pružen uvid u izazove i etičke dileme s kojima se susreću stručnjaci u neposrednom radu s korisnicima. Bioetički aspekti palijativne skrbi u domovima iziskuju pažljivu ravnotežu između medicinskih postupaka, ljudskih

prava i etičkih principa. Važno je osigurati da skrb ne bude samo medicinski učinkovita, već i etički ispravna, s naglaskom na poštovanje dostojanstva i autonomije svake osobe, uvažavajući njezine osobne, društvene, vjerske i kulturne potrebe.

Ključne riječi: bioetika, palijativna skrb, domovi za starije i nemoćne osobe, osobe starije životne dobi

BIOETHICAL ASPECTS OF PALLIATIVE CARE IN NURSING HOMES FOR THE ELDERLY

Palliative care focuses on improving the quality of life for patients and their families facing the challenges of life-threatening illnesses. This is achieved through the prevention and alleviation of suffering by using early identification, thorough assessment, and treatment of pain and other physical, psychosocial, and spiritual issues. The goal of the palliative approach is neither to hasten death nor prolong life but to preserve human dignity, provide support, and respect the needs and wishes of the patient. Nursing homes are places where an increasing number of elderly individuals spend their final years. Although a smaller number of residents develop the need for specialised palliative care, general palliative care is necessary for almost every resident, regardless of diagnosis. Due to the specific nature of the population residing in nursing homes, the bioethical aspects of palliative care become imperative. This paper will address the four fundamental principles of bioethics: beneficence, non-maleficence, autonomy, and justice, with a particular emphasis on their importance in the context of palliative care in nursing homes. Additionally, by integrating theoretical and empirical insights from this field, the paper will provide an overview of the challenges and ethical dilemmas faced by professionals working directly with residents. The bioethical aspects of palliative care in nursing homes require a careful balance between medical procedures, human rights, and ethical principles. It is essential to ensure that care is not only medically effective but also ethically sound, emphasising respect for the dignity and autonomy of each individual and considering their personal, social, religious, and cultural needs.

Keywords: bioethics, palliative care, nursing homes, elderly

DALIBOR HRŽICA¹
TIHOMIR VANČINA²
MAJA SVETEC³
NIKOLA SINKOVIĆ⁴
KATARINA SVAŽIĆ⁵

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska⁴

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska⁵

BIOETIČKI PRISTUP U UPRAVLJANJU ZDRAVSTVENOM USTANOVOM

Cilj ovog znanstvenog rada je prikazati utjecaj biotetike kao znanstvene discipline tijekom procesa upravljanja zdravstvenom ustanovom posebice u današnjim modernim vremenima. Zdravstveni sustav razlikuje se od države do države, a shodno tome i upravljanje zdravstvenom ustanovom se razlikuje od države do države. Promatrajući društvena uređenja pojedinih država dolazimo do krajnosti od država u kojima ne postoji primarna zdravstvena zaštita, država koje pružaju minimalnu zdravstvenu zaštitu te sve iznad je potrebno nadoknadit, država koje pružaju zdravstvenu zaštitu sukladno svojim mogućnostima ali i u kojima je sve iznad standarda potrebno nadoknadit do država u kojima je zdravstvo u potpunosti besplatno. Povijesni razvoj država posebice tijekom industrijske revolucije kao takav podrazumijevao je razvoj i zdravstva u obliku zdravstvenih ustanova koje su sa vremenom postajale sastavni dio socijalnih politika pojedinih zemalja. Takav pristup razvojem društva podrazumijevao je razvoj etičkih načela posebice moralnih vrijednosti. Ekonski razvoj, ekonomske slobode posebice u zemljama stoljetnih kapitalističkih društava potakao je tijekom 20. stoljeća i razvoj privatnog zdravstva što je uvelike utjecalo na primjenu medicinske bioetike kao grane etike kako u javnim tako i u privatnim zdravstvenim ustanovama.

Ključne riječi: zdravstveni sustav, razvoj društva, etička načela, zdravstvena ustanova, upravljanje

A BIOETHICAL APPROACH TO MANAGING A HEALTHCARE INSTITUTION

This scientific work aims to demonstrate the influence of bioethics as a scientific discipline in the management of healthcare institutions, particularly in today's modern times. The healthcare system varies from country to country, and consequently, the management of healthcare facilities also differs. By examining the social arrangements of individual countries, we observe extremes: from countries with no primary healthcare to those that provide minimal care with additional costs for anything beyond that, to countries that offer healthcare according to their capabilities but require compensation for services above the standard, and finally, countries where healthcare is entirely free. The historical development of countries, particularly during the Industrial Revolution, fostered the growth of healthcare in the form of healthcare institutions, which over time became integral to the social policies of individual nations. This societal development also implied the evolution of ethical principles, especially moral values. In the 20th century, economic growth and freedom, particularly in long-standing capitalist societies, spurred the development of private healthcare, which significantly influenced the application of medical bioethics as a branch of ethics in public and private healthcare institutions.

Keywords: healthcare system, development of society, ethical principles, healthcare institutions, management

LUKA JANEŠ

Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

ZAŠTITA MENTALNOG ZDRAVLJA U ZAJEDNICI NA TEMELJIMA BIOETIČKOG SENZIBILITETA

Zbog raznovrsnosti manifestacija, pojedinačnosti doživljaja i brojnih kulturalnih uvjetovanosti, fenomen zdravlja često izmiče jasnoj opisnoj prosudbi. Primjerice očitovanoj u službenoj definiciji Svjetske zdravstvene organizacije (SZO), kao „stanja potpunoga tjelesnoga, duševnog i društvenog blagostanja osobe“. Stvar postaje složenija i zamršenija kad u jednadžbu ubacimo mentalnu komponentu

zdravlja, prema naputcima SZO-a „stanja dobrobiti u kojem pojedinac ostvaruje svoje potencijale, može se nositi s normalnim životnim stresom, može raditi produktivno i plodno te je sposoban pridonositi zajednici“. Tvrdimo da je dotična definicija postavljena znatno realnije od prvotno navedene, no ipak joj nedostaje pokoja bitna stavka. U ovom izlaganju nastojat ćemo je obogatiti uvođenjem dodatnih elemenata, normativno usmjereni promicanju paradigme zaštite mentalnog zdravlja u zajednici – postavljene na bioetičkim stupovima interdisciplinarnosti, pluriperspektivnosti, orijentacijskog znanja te integrativnog djelovanja. Bioetički senzibilitet u jezgri paradigme, obilježen brigom, skrbi i odgovornošću, hipotetski postavljamo kao preduvjet dohvaćanja zadovoljavajuće razine mentalnog zdravlja u zajednici, na taj način ukazujući na nužnost dokidanja epistemičke i ontičke razdvojenosti između pojedinca i društva. Kao argumentacijski prilog uvodimo analogije između mentalnog zdravlja osobe i muzike, s naglaskom na koloplet harmonija, tonova, taktova i ljestvica, te onu između zvučnog prostora i životnog prostora psihe.

Ključne riječi: mentalno zdravlje, društvena zajednica, briga, bioetički senzibilitet

MENTAL HEALTH PROTECTION IN THE COMMUNITY ON THE BASIS OF BIOETHICAL SENSIBILITY

Due to the diversity of manifestations, individuality of experiences, and numerous cultural conditions, the health phenomenon often eludes clear descriptive judgment. This is evident in the World Health Organization's (WHO) official definition of health as "a state of complete physical, mental, and social well-being." The matter becomes more complex when the mental component of health is considered. According to WHO guidelines, mental health is "a state of well-being in which an individual realises their potential, can cope with normal life stress, can work productively and fruitfully, and can contribute to the community." We argue that this definition is more realistic than the initial one but lacks some essential elements. In this presentation, we aim to enrich the definition by introducing additional components normatively to promote a mental health protection paradigm in the community—based on the bioethical pillars of interdisciplinarity, multiple perspectives, knowledge orientation, and integrative action. Bioethical sensibility, centred on care and responsibility, is hypothetically set as a prerequisite for achieving a satisfactory level of mental health in the community, highlighting the need to

abolish the epistemic and ontic separation between the individual and society. As an argumentative contribution, we introduce analogies between a person's mental health and music, focusing on the interplay of harmonies, tones, bars, and scales and the connection between the sound space and the living space of the psyche.

Keywords: mental health, community, care, bioethical sensibility

ORHAN JAŠIĆ
SENAD ĆEMAN

Fakultet islamskih nauka, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina

Fakultet islamskih nauka, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina

RAZUMIJEVANJE POJMA DEMENCIJE U TRADICIJI MUSLIMANA

Bioetički problem demencije postaje znakovito izražen u suvremenome društvu, kako u istočnim tako i u zapadnim kulturnim arealima. Jedan od pristupa navedenoj moralnoj tematici svakako je i teološke naravi jer što je i sasvim prirodno s poteškoćom demencije susreću se i muslimani koji žive u okrilju zapadnog ali i istočnog kulturnog miljea. U radu su prvenstveno razviđani čisto iz muslimanskog teološkog rakursa pojmovi mentalnog zdravlja i bolesti, nakon čega je fokus usmjeren k pojmu demencije, pri čemu je naročito reflektiran navedeni bioetički problem iz ugla teologije morala (ar. 'Ilm al-Ahlāq) ali i muslimanskog religioznog prava (ar. Fiqh). Osim rečenog istaknut je i značaj kulture za religijski kontekst odnosno skrb i liječenje, a time i demenciju. Analogno kazanom, a sukladno različitim kulturno geografskim obrascima, prezentirano je s jedne strane razumijevanje skrbi o osobama s demencijom među muslimanima Orijenta gdje se nerijetko u religijskom kontekstu izdvaja značaj obiteljske skrbi. S druge strane izazov demencije društvena je stvarnost i za religiozne muslimane na Okcidentu, gdje se usljed moralnih izazova za obitelj, a na tragu teološkog načela neophodnosti (ar. ḍarūra), intenzivira skrb u suvremenim zdravstvenim ustanovama specijaliziranim upravo za taj vid odgovornosti.

Ključne riječi: demencija, skrb, teologija morala, religiozno pravo, kultura, obitelj

UNDERSTANDING THE CONCEPT OF DEMENTIA IN THE MUSLIM TRADITION

The bioethical problem of dementia has become significantly expressed in contemporary society, both in Eastern and Western cultural areas. One of the approaches to the above-mentioned moral topic is certainly theological because what is quite natural is that Muslims who live in the aegis of the Western but also the Eastern cultural milieu face the difficulty of dementia. The paper primarily explores the concepts of mental health and illness from a purely Muslim theological perspective, after which the focus is directed to the idea of dementia, where the aforementioned bioethical problem is mainly reflected from the point of view of moral theology (ar. 'Ilm al-Ahlāq) but also of Muslim religious law. (Ar. Fiqh). In addition to what has been said, the importance of culture for the religious context, that is, care and treatment, and thus dementia, was highlighted. Analogous to the cauldron and by different cultural and geographical patterns, the understanding of caring for people with dementia among the Muslims of the Orient is presented on the one hand, where the importance of family care is often highlighted in a religious context. On the other hand, the challenge of dementia is also a social reality for religious Muslims in the West, where due to moral challenges for the family and following the theological principle of necessity (Ar. *darūra*), care is intensified in modern healthcare institutions specialised in this type of responsibility.

Keywords: dementia, care, moral theology, religious law, culture, family

ŽELJKO KALUĐEROVIĆ¹

ZORICA KALUĐEROVIĆ MIJARTOVIĆ²

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija¹

School of Philosophy, National and Kapodistrian University of Athens, Grčka²

BIOETIKA, ESTETIKA I ZDRAVLJE

Estetska stomatologija postala je u suvremenom dobu jedna od gotovo neizostavnih dentalnih praksi. Mnogim pojedincima danas nije dovoljno da stomatološkim zahvatima samo poboljšaju oralnu higijenu i zdravlje, već im je važno zadovoljiti i neke društveno uvjetovane estetske standarde. Pacijenti sve više zahtijevaju, primjerice, da uz zdrave zube imaju i osmijeh

koji zadovoljava određene kriterije ljepote, a ponekad se čini da su estetski aspekti stomatologije postali gotovo jednako važni kao i vitalnost zubi, ako ne značajniji. No, po našem mišljenju, stomatolog je taj koji pacijentu treba predočiti je li traženi zahvat nužan i kao dio poboljšanja njegova zdravlja ili njezina provedba ima izrazito drugačiju dimenziju. U najmanju ruku, ne bi smio predložiti zahvat koji ima prvenstveno vizualne rezultate, odnosno komercijalne prirode, koji ne pridonosi dobrobiti pacijenta, čak ni posredno. Konačno, odnos stomatologa i pacijenta, posebice u estetskoj stomatologiji, trebao bi se temeljiti na relevantnim i priznatim normama, tj. na sljedećim bioetičkim načelima: dobročinstvu, neškodljivosti, iskrenosti, poštivanju autonomije i pravednosti.

Gljučne riječi: estetska stomatologija, odnos pacijent-stomatolog, bioetička načela

BIOETHICS, AESTHETICS AND HEALTH

Aesthetic dentistry has become an almost indispensable dental practice in contemporary times. For many individuals today, dental procedures are no longer sufficient to enhance oral hygiene and health. Still, it is also essential for them to meet specific socially determined aesthetic standards. Patients increasingly demand, for example, that in addition to healthy teeth, they have a smile that meets particular criteria of beauty. Sometimes, it seems that the aesthetic aspects of dentistry have become almost as significant as the vitality of the teeth, if not more so. However, in our opinion, the dentist is the one who should determine whether the requested intervention is essential for the improvement of the patient's health or whether it has a primarily aesthetic dimension. At the very least, the dentist should not suggest a procedure that mainly has visual outcomes or is commercial if it does not contribute to the patient's well-being, even indirectly. Finally, the relationship between the dentist and the patient, particularly in aesthetic dentistry, should be based on relevant and recognised norms, precisely the following bioethical principles: beneficence, non-maleficence, honesty, respect for autonomy, and justice.

Keywords: aesthetic dentistry, patient-dentist relationship, bioethical principles

SNJEŽANA KANDERA¹
VALENTINA VONDRAK²
INES MAJSTORIĆ³

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

(NE)INFORMIRANOST RODITELJA O CIJEPLJENJU DJECE RANOG I PREDŠKOLSKOG UZRASTA

Cijepljenje (imunizacija) je postupak unošenja antigena u organizam koji stimulira razvoj specifične obrane prema uzročniku zarazne bolesti. U Europskoj uniji, od 27 zemalja članica, njih 15 ima fakultativno cijepljenje. Nizozemska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Litva, Norveška, Švicarska i Island su neke od članica koje svojim građanima ne nameću cijepljenje zakonom. Hrvatska, uz još 12 članica, ima obvezno cijepljenje. Upravo obavezno cijepljenje je aktualna tema u Hrvatskoj veći duži niz godina. (Ne)opravdanost cijepljenja djece i njena nužnost su plasirane u javnosti kroz različite kanale i društvene mreže čime su izazvale različite predrasude roditelja, fragmentirano znanje i pretpostavke. Stoga postoje dvije oprečne struje mišljenja roditelja: oni koji su za cijepljenje te roditelji koji se opiru cijepljenju djece. Cilj ovog rada je identificirati glavne izvore informacija kojima roditelji vjeruju i na koje se oslanjaju pri donošenju odluka o cijepljenju. Djeci koja su potpuno zdrava, no nisu cijepljena (ili su samo djelomično) onemogućuje se upis u predškolsku ustanovu. Ukoliko dijete nije potpuno cijepljeno odbija mu se upis pozivanjem na Program zdravstvene zaštite, higijene i pravilne prehrane u dječjim vrtićima iz 1997. godine, čiji članak 3, stavak 3 glasi "Upis djeteta u dječji vrtić uvjetuje se urednim cijepljenjem protiv bolesti iz Programa obveznih cijepljenja, s iznimkom djece koja imaju kontraindikacije na pojedina cijepljenja". Necijepljenoj ili djelomično cijepljenoj djeci uskraćuju se osnovna prava. Iako postoje zakoni i konvencije koje osiguravaju zaštitu od diskriminacije (Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju iz 1960., Zakon o suzbijanju diskriminacije iz 2008.) necijepljena djeca su diskriminirana budući da je rani i predškolski odgoj i obrazovanje temelj za socijalnu integraciju djece, osobni

razvoj i početak cjeloživotnog obrazovanja. Kako je cijepljenje zakonska obveza, a važnost pohađanja predškolskog odgoja i obrazovanja potrebno za svako dijete informiranost roditelja važan je čimbenik u sustavu obrazovanja i zdravlja djece.

Ključne riječi: cijepljenje, informiranost, rani i predškolski odgoj i obrazovanje, roditelji

PARENTS' LACK OF INFORMATION ABOUT VACCINATION OF CHILDREN OF EARLY AND PRESCHOOL AGE

Vaccination (immunisation) is introducing antigens into the body to stimulate the development of specific defences against the causative agent of an infectious disease. In the European Union, out of 27 member countries, 15 have optional vaccination. The Netherlands, the United Kingdom, Lithuania, Norway, Switzerland, and Iceland are some member states that do not impose vaccination on their citizens by law. Croatia, along with 12 other member states, has mandatory vaccination. Mandatory vaccination has been a prominent topic in Croatia for many years. The (un)justification of vaccinating children and its necessity have been discussed publicly through various channels and social networks, which has led to different parental prejudices, fragmented knowledge, and assumptions. As a result, there are two opposing currents of parental opinion: those in favour of vaccination and those who resist vaccinating their children. This paper aims to identify the primary sources of information that parents trust and rely on when deciding on vaccination. Children who are completely healthy but not fully vaccinated (or only partially vaccinated) are prevented from enrolling in preschool. If a child is not fully vaccinated, their enrollment is denied based on the Program of Health Protection, Hygiene, and Proper Nutrition in Kindergartens from 1997. Article 3, paragraph 3 states: "Enrollment of a child in kindergarten is conditioned by proper vaccination against diseases from the Program of Compulsory Vaccinations, except children who have contraindications to certain vaccinations." Unvaccinated or partially vaccinated children are denied fundamental rights. Although some laws and conventions protect against discrimination (the Convention on Discrimination in Education from 1960 and the Law on Suppression of Discrimination from 2008), unvaccinated children face discrimination, as early and preschool

education is essential for children's social integration, personal development, and lifelong learning. Since vaccination is a legal obligation, and attending preschool is crucial for every child, parents' access to reliable information is critical to children's education and health system.

Keywords: vaccination, information, early and preschool education, parents

ANAMARIJA KANISEK

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

MJERENJA U ISTRAŽIVANJU - BROJEVI KOJI ŽIVOT ZNAČE

Mjerenja imaju važnu ulogu u istraživačkom procesu, omogućavajući prikupljanje i analizu podataka koji oblikuju naše razumijevanje. Različite vrste mjerenja, uključujući kvalitativne i kvantitativne pristupe, koriste se u različitim znanstvenim disciplinama kako bi se istražila složenost problema. Brojevima kontroliramo razinu svog zdravlja tijekom cijelog života. Različita mjerenja pomažu u prepoznavanju odstupanja od standardnih vrijednosti što može signalizirati potencijalne zdravstvene probleme. Mjerenja se pojavljuju već pri najranijoj dobi, a njihova primjena može značajno utjecati na rani razvoj djeteta. Sustavno prikupljanje i korištenje brojčanih podataka u obrazovnim sustavima može pomoći u identifikaciji rizičnih skupina među djecom, omogućujući rano uvođenje intervencija. Na taj način brojke postaju ključni alat ne samo u praćenju zdravlja, već i u stvaranju okruženja koje podržava dugoročni razvoj zdravih pojedinaca. U radu se ističe kako mjerenja imaju značajan utjecaj na donošenje odluka u različitim područjima znanosti koji se bave odgojem i obrazovanjem. Mjerenja su ključna za razvoj obrazovnih sustava koji su učinkoviti, pristupačni i prilagođeni potrebama učenika. Kroz sustavno prikupljanje i analizu brojčanih podataka, stručnjaci mogu dobiti uvid u različite aspekte obrazovnog procesa.

Ključne riječi: brojčani podaci, istraživanje, mjerenje, odgoj i obrazovanje, zdravlje

MEASUREMENTS IN RESEARCH – NUMBERS OF VITAL IMPORTANCE

Measurements play a crucial role in the research process, enabling the collection and analysis of data that shape our knowledge. Different types of measurement, including qualitative and quantitative approaches, are used across scientific disciplines to explore the complexity of problems. We use numbers to monitor our health throughout life, with various measurements helping to identify deviations from standard values that can signal potential health problems. Measurements begin at an early age, and their application can significantly impact a child's early development. The systematic collection and use of numerical data in education systems can help identify at-risk groups among children, enabling early intervention. In this way, numbers become crucial in monitoring health and creating an environment supporting healthy individuals' long-term development. This paper highlights how measurements significantly influence decision-making in various fields related to upbringing and education. Measurements are essential for the development of educational systems that are effective, accessible, and adapted to students' needs. Through the systematic collection and analysis of numerical data, experts can gain valuable insights into various aspects of the educational process.

Keywords: numerical data, research, measurement, upbringing and education, health

KARLA KARIJ¹

OKTAVIJA FLANJAK²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

UČENJE O ETIČKIM VRIJEDNOSTIMA U ŠKOLI

Društvo prolazi kroz brojne promjene, od ekonomskih do društvenih, a ubrzan način života doveo je do gubitka orijentacije pojedinaca o ključnim životnim vrijednostima. U ovom kontekstu, etika igra ključnu ulogu jer se oslanja na načine na koje ljudi postupaju prema sebi, drugima i svom okruženju. Etičke

vrijednosti oblikuju ponašanje pojedinca, a uključuju odgovornost, toleranciju, strpljenje i suosjećajnost. Ovi aspekti su od suštinske važnosti za društveni i osobni razvoj, jer kontinuirano utječu na kvalitetu međuljudskih odnosa. Uloga obitelji i šire zajednice u odgoju djece i mladih ne može se podcijeniti. Obitelj je često prvi izvor moralnih načela i etičkih smjernica, dok društvo i škola pružaju širi okvir unutar kojeg se ta načela razvijaju i primjenjuju. Djeca i mladi uče o vrijednostima kroz svakodnevne interakcije s obitelji, ali i kroz formalne obrazovne ustanove. U školama i drugim obrazovnim institucijama, etičke se vrijednosti ne prenose samo kroz kurikulum, već i kroz rasprave, analize stvarnih situacija i rješavanje etičkih dilema. Ovaj proces osposobljava mlade da prepoznaju i analiziraju moralne aspekte svojih odluka, što im omogućava da razviju etički okvir koji će ih voditi kroz život. Naučene etičke vrijednosti postaju svojevrсни "kompas" koji pomaže djeci i mladima u donošenju odluka u različitim situacijama. Razvijanje moralnih načela nije samo akademski proces. To je složen put koji uključuje emocionalni i socijalni razvoj. Učeći kako se nositi s etičkim dilemama, mladi postaju sposobni preuzeti odgovornost za svoje postupke i razumjeti posljedice tih postupaka na sebe i druge. Ovaj rad oslanja se na analizu relevantne literature i pruža sveobuhvatan pregled svih važjećih izvora. Cilj je prikazati ključne teorije i spoznaje koje doprinose razumijevanju teme etičkih vrijednosti i njihovog utjecaja na dijete i društvo. Rad će istaknuti različite perspektive i pristupe unutar odabranog područja u školstvu, omogućujući dublji uvid u kurikulum nastavnog predmeta etike. Bit će navedeni mogući pravci za buduća istraživanja, s naglaskom na važnost neprekidnog ispitivanja i razvoja etičkih vrijednosti u kontekstu modernog društva.

Ključne riječi: etika, kurikulum, škola, djeca, etičke vrijednosti

LEARNING ABOUT ETHICAL VALUES IN SCHOOL

Society is undergoing numerous economic and social changes, and the accelerated pace of life has led to individuals losing orientation about fundamental life values. Ethics shapes how people act toward themselves, others, and their environment. Ethical values, including responsibility, tolerance, patience, and compassion, influence individual behaviour. These aspects are essential for social and personal development, as they continuously affect the quality of interpersonal relationships. The role of the family and the broader community in raising children and young people cannot be

underestimated. The family is often the first source of moral principles and ethical guidelines, while society and school provide a broader framework within which these principles are developed and applied. Children and young people learn values through everyday interactions with family, as well as through formal educational institutions. In schools and other educational settings, ethical values are not only transmitted through the curriculum but also through discussions, real-life situation analyses, and solving ethical dilemmas. This process enables young people to recognise and analyse the moral aspects of their decisions, allowing them to develop an ethical framework that will guide them through life. The ethical values learned become a “compass,” helping children and young people make decisions. Developing moral principles is an academic and complex path involving emotional and social development. By learning to deal with ethical dilemmas, young people can take responsibility for their actions and understand the consequences on themselves and others. This paper draws on an analysis of relevant literature and provides a comprehensive overview of critical sources. The goal is to present significant theories and insights contributing to understanding ethical values and their impact on children and society. The paper will highlight different perspectives and approaches within the chosen field of education, offering more profound insight into the ethics curriculum. Possible directions for future research will also be suggested, emphasising the importance of continuous examination and development of ethical values in modern society.

Keywords: ethics, curriculum, school, children, ethical values

IVICA KELAM¹

JULIJANA JUKIĆ²

MARIJA ČANDRLIĆ³

ANDREA MILOSTIĆ-SRB⁴

Fakultet za odgoje i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Osnovna škola Matija Antun Reljković, Cerna, Hrvatska²

Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

Fakultet za dentalnu medicinu i zdravstvo Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska⁴

UTJECAJ FILANTROKAPITALIZMA NA GLOBALNU ZDRAVSTVENU POLITIKU – STUDIJA SLUČAJA BILLA GATESA

Filantropija je jedan od najpopularnijih trendova među najbogatijim pojedincima na svijetu. Zahvaljujući golemom bogatstvu, milijarderi filantropi imaju neviđenu moć kreiranja obrazovnih politika, usmjeravanja razvoja globalne poljoprivrede i diktiranja trendova u globalnoj zdravstvenoj politici. Velike dobrotvorne organizacije zamjenjuju državne institucije kao pružatelji socijalnih usluga. Zbog svoje veličine, financijske moći i političkog utjecaja, filantropkapitalisti poput Billa Gatesa uspješno utjelovljuju svoju viziju globalnog rješavanja problema, fokusirajući se na posljedice, a ne na uklanjanje uzroka. To je posebno vidljivo na primjeru kreiranja globalne zdravstvene politike. U ovom ćemo radu analizirati utjecaj Zaklade Billa i Melinde Gates na globalnu zdravstvenu politiku s posebnim naglaskom na globalnu borbu protiv zaraznih bolesti kao što su malarija, tuberkuloza i AIDS. Nadalje, objasniti ćemo utjecaj Billa Gatesa u kreiranju globalnih zdravstvenih politika Svjetske zdravstvene organizacije, budući da je Zaklada Gates najveći privatni donator Svjetske zdravstvene organizacije. Završno, istražiti ćemo ulogu Zaklade Gates u pandemiji COVID-19, i to prvenstveno njenu ulogu u istraživanju, proizvodnji i distribuciji cjepiva protiv koronavirusa.

Ključne riječi: filantropkapitalizam, Bill Gates, globalna zdravstvena politika, Svjetska zdravstvena organizacija, pandemija COVID-19

INFLUENCE OF PHILANTHROCAPITALISM ON THE GLOBAL HEALTH POLICY – CASE STUDY OF BILL GATES

Philanthropy is one of the most popular trends among the world's wealthiest individuals. Thanks to immense wealth, philanthropic billionaires have unprecedented power to shape education policies, direct the development of global agriculture, and influence trends in global health policy. Large charities increasingly replace state institutions as providers of social services. Due to their size, financial power, and political influence, philanthrocapitalists like Bill Gates successfully implemented their vision of global problem-solving, often focusing on the consequences rather than addressing the root causes. This is particularly evident in the realm of global health policy. In this presentation, we will analyse the impact of the Bill and Melinda Gates Foundation on global health policy, with a particular emphasis on the worldwide fight against infectious diseases such as malaria, tuberculosis, and AIDS. Additionally, we will examine Gates' influence on shaping the World Health Organization's global healthcare policy, given that the Gates Foundation is the largest private donor to the World Health Organization. Finally, we will explore the Gates Foundation's role in the COVID-19 pandemic, explicitly focusing on the research, production, and distribution of vaccines against the coronavirus.

Keywords: philanthrocapitalism, Bill Gates, Global Health Policy, World Health Organization, COVID-19 pandemic

IVANA KOTROMANOVIĆ ŠIMIĆ¹

DARKO KOTROMANOVIĆ²

IVAN MIŠKULIN³

Medicinski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Medicinski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

Medicinski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

OTKRIVANJE ISTINE OBOLJELIMA OD RAKA

U posljednjih nekoliko godina, stavovi i prakse govorenja istine osobama oboljelim od malignih bolesti su se značajno promijenile u čitavom svijetu. Oboljele se sve više i više informira o njihovoj dijagnozi i oblicima liječenja

te su puno više nego prije uključeni u proces donošenja odluka. Međutim, kulturološke i individualne razlike i dalje su prisutne u otkrivanju istine u onkologiji te se djelomično ili potpuno neotkrivanje istine onkološkim pacijentima još uvijek zbiva u mnogim kontekstima. Pitanje govorenja istine u onkologiji još je uvijek daleko od toga da bi se moglo nazvati riješenim ili pak pitanjem kojemu se može jednostavno pristupiti. U vezi ovog pitanja postoji čitav niz iskustvenih i etičkih elemenata od kojih su vjerojatno najznačajniji interpersonalni aspekt autonomije pacijenta te dinamička narav istine u kliničkom okruženju. Istina je zapravo temelj odnosa onkologa i njihovih pacijenata. U svijetu u kojem postoji konstantna izmjena činjeničnih informacija u gotovo svim aspektima života, onkolozi bi trebali savjesno izbjegavati namjeru izjednačavanja govorenja istine pacijentu s jednostavnim obavještavanjem svojih pacijenata o objektivnim medicinskim informacijama. Istina u onkologiji uključuje, dakle, čitav niz drugih aspekata. Istina proizlazi i dijeli se unutar veza koje onkolozi uspostavljaju sa svojim pacijentima. Tijekom trajanja tih veza istina proizlazi od trenutka iskrenog razotkrivanja dijagnoze preko trenutaka rasprave o mogućim oblicima liječenja do prognoze samog tijeka bolesti. Također, istina u onkologiji biva prepoznata kroz dijeljenje trenutaka duboke povezanosti s pacijentima, kroz izgovorene riječi, tišinu ili smijeh, ali i kroz trenutke pružanja utjehe, pažnje, poštovanja te istinske brige za pacijenta.

Ključne riječi: onkologija, odnos liječnika i pacijenta, autonomija pacijenta

CANCER PATIENTS AND TRUTH TELLING

In recent years, attitudes and practices regarding truth-telling to people suffering from malignant diseases have changed significantly worldwide. Patients are increasingly informed about their diagnosis and treatment options and are much more involved in decision-making than before. However, cultural and individual differences still exist in the disclosure of the truth in oncology, and partial or complete non-disclosure to oncology patients still occurs in many contexts. The issue of truth-telling in oncology is far from being resolved and is not an easily approached topic. There are numerous empirical and ethical elements to this issue, with the interpersonal aspect of the patient's autonomy and the dynamic nature of truth in the clinical environment being among the most significant. Truth is the foundation of the relationship between oncologists and their patients. In a world where factual information is constantly changing

in almost every aspect of life, oncologists should conscientiously avoid equating truth-telling with merely providing objective medical information. The truth in oncology encompasses a range of other aspects. It emerges and is shared within the relationships oncologists establish with their patients. Throughout these relationships, the truth is revealed from the honest disclosure of the diagnosis, through discussions about potential treatment options, to the prognosis of the disease. Additionally, the truth in oncology is conveyed through moments of deep connection with patients—through spoken words, silence, or a smile, as well as through gestures of comfort, attention, respect, and genuine care for the patient.

Keywords: oncology, doctor-patient relationship, patient autonomy

GUSZTÁV KOVÁCS

Theological College of Pecs, Hungary

ADHD: CURSE AND/OR BLESSING?

This presentation explores ADHD through the lens of Byung-Chul Han's critique of contemporary society, particularly his insights on productivity, distraction, and mental health. We will examine how the characteristics of ADHD—such as inattention, hyperactivity, and impulsivity—can be interpreted not only as clinical symptoms but also as responses to the demands of a hyperconnected, fast-paced world. By analysing Han's concepts of "the burnout society" and "the transparency society," we will highlight the paradox of ADHD: while it is often framed as a disorder requiring treatment, it may also reveal the potential for creativity and unconventional thinking in a culture that prizes conformity and efficiency. This presentation aims to foster a nuanced understanding of ADHD, considering its implications for educational practices, mental health approaches, and societal structures, ultimately advocating for a shift toward environments that support deeper engagement and reflection.

Keywords: ADHD, Byun-Chul Han, burnout society, mental health

VALENTINA KRSTANOVIĆ¹

ANITA TOT²

KREŠIMIR VIDAČIĆ³

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

EPIDEMIJA PRETILOSTI KOD DJECE – TKO JE ODGOVORAN ZA ZDRAVLJE DJECE I KOJE SU ETIČKE IMPLIKACIJE?

Epidemija pretilosti među djecom postaje sve ozbiljniji globalni problem, s dugoročnim posljedicama po njihovo zdravlje. Ključno pitanje u ovoj temi je tko zapravo snosi odgovornost za zdravlje djece te koje su etičke implikacije odluka koje donosimo. U ovom su slučaju uključeni brojni čimbenici – obitelj, obrazovni sustav, prehrambena industrija, ali i šira društvena i politička zajednica. Roditelji svakako imaju ključnu ulogu u oblikovanju prehrambenih navika i poticanju fizičke aktivnosti kod djece, ali ni obrazovni sustav ne smije ostati po strani – škole imaju odgovornost promicati zdrave životne navike. S druge strane, prehrambena industrija, koja često cilja djecu svojim marketinškim strategijama, snosi dio krivnje zbog promoviranja nezdravih proizvoda. Vlade pak moraju preuzeti odgovornost za reguliranje ovih praksi i osigurati da zdrave opcije budu dostupne svima. Također se otvaraju važna etička pitanja, poput razine slobode izbora pojedinca u ovakvim situacijama, odgovornosti društva prema najmlađima te pronalaska ravnoteže između individualnih sloboda i potrebnih javnozdravstvenih mjera. Posebno je važno pitanje uloge države u reguliranju prehrambene industrije te omogućavanju pristupa zdravijim načinima života, osobito u manje privilegiranim zajednicama. Ovaj rad će se oslanjati na pregled relevantne literature kako bi se pružila dublja analiza uzroka pretilosti kod djece, odgovornosti koje različiti faktori imaju te etičke dimenzije ovog složenog problema.

Ključne riječi: etičke implikacije, obrazovni sustav, odgovornost, prehrambena industrija, pretilost

CHILDHOOD OBESITY EPIDEMIC - WHO IS RESPONSIBLE FOR CHILDREN'S HEALTH AND WHAT ARE THE ETHICAL IMPLICATIONS?

The obesity epidemic among children is becoming an increasingly serious global problem with long-term consequences for their health. The key question in this topic is who actually bears the responsibility for children's health and what the ethical implications of the decisions we make are. In this case, numerous factors are involved—the family, the education system, the food industry, and the wider social and political community. Parents certainly have a crucial role in shaping eating habits and encouraging physical activity in children. Still, the education system must not remain on the sidelines either—schools are responsible for promoting healthy lifestyle habits. On the other hand, the food industry, which often targets children with its marketing strategies, shares guilt for promoting unhealthy products. Governments must regulate these practices and ensure that healthy options are available to all. Critical ethical issues are also raised, such as individual freedom of choice in such situations, society's responsibility towards the youngest, and finding a balance between personal liberties and necessary public health measures. The state's role in regulating the food industry and enabling access to healthier ways of life, especially in less privileged communities, is vital. This paper will rely on a review of the relevant literature to provide a deeper analysis of the causes of obesity in children, the responsibilities of different factors, and the ethical dimensions of this complex problem.

Keywords: education system, ethical implications, food industry, obesity, responsibility

DARIJA KUHARIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

ZDRAVLJE I REKLAME: ANALIZA STARIH NOVINA S KRAJA 19. I POČETKA 20. STOLJEĆA TISKANIH U OSIJEKU

Rad donosi kratak prikaz reklama za lijekove i medicinske usluge, kao i niza znanstveno popularnih tekstova iz medicine, objavljenih u glasilima tiskanim na području današnje Hrvatske tijekom kraja 19. i početka 20. stoljeća. Zahvaljujući digitalizaciji novinskog sadržaja, otvorena su nova istraživačka polja koja omogućuju analizu ovih povijesnih izvora. Poseban fokus rada usmjeren je na digitalizirane časopise “Esseker Tagblatt” i “Slavonische Presse”, koji su tiskani u Osijeku. Istraživanje ovih materijala omogućuje dublje razumijevanje načina na koji su se medicinske informacije i reklame oblikovale i percipirale u to vrijeme, te razmatra njegove etičke dimenzije unutar konteksta zdravlja i bioetike.

Ključne riječi: medicinske reklame, bioetika, Esseker Tagblatt, Slavonische Presse

HEALTH AND ADVERTISEMENTS: ANALYSIS OF LATE 19TH AND EARLY 20TH CENTURY NEWSPAPERS PRINTED IN OSIJEK

The paper presents a brief overview of advertisements for medicines and medical services, as well as a series of popular science texts from the field of medicine, published in periodicals printed in the territory of present-day Croatia during the late 19th and early 20th centuries. Thanks to the digitisation of newspaper content, new research opportunities have opened up, enabling the analysis of these historical sources. The paper focuses on the digitised journals “Esseker Tagblatt” and “Slavonische Presse,” which were printed in Osijek. The research of these materials allows for a deeper understanding of how medical information and advertisements were shaped and perceived at the time and considers their ethical dimensions within the context of health and bioethics.

Keywords: medical advertisements, bioethics, Esseker Tagblatt, Slavonische Presse

VERONIKA KUTI

Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca, Rumunjska

HOLMES ROLSTON'S KEY ROLE IN OUR JOURNEY TOWARDS AN INTEGRAL ECOLOGY

American physicist, mathematician, philosopher, and Templeton Prize-winning theologian Holmes Rolston (1932-) saw ethics as unified with the natural sciences: the natural “is” is not far from the “should be” of ethics. The gene set is a propositional stock, a linguistic molecule, a normative set, carrying a genetic telos for all organisms, regardless of the species capacity for purpose. Interspecies and interspecific ethics are needed so that human ethics are not specialised to a single species, as for culture to exist at all, the living world must exist. Rolston's reflections can play a crucial role in our journey toward the integral ecology set out in *Laudato si'*. His ethic is both teleological and deontological because he values both the telos of organisms and life itself. It synthesises the levels of existence, from the individual to the ecosystem, and highlights the special role of the human being in being able to attribute value to the forces of nature that operate through them. To consider humans as part of the ecological system is to recognise that, in biological terms, evolution has produced the act of attributing value. Therefore, the whole system and all its elements are valuable before humans begin to value them. Through his work, he has shown a way of blending scientific knowledge and conscience, ethics and biology, in a new way.

Keywords: interspecific ethics, system-value, adaptive fitness, integral environmental ethics

JANJA LUČIĆ¹
ANA PERIŠIĆ²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

OSOBN I DRUŠTVENI ASPEKTI ZDRAVLJA UČITELJA

Svjedoci smo kako se današnji učitelji susreću s brojnim izazovima i teškoćama u svom radu. Zdravlje učitelja ima važan utjecaj na njihovu profesionalnu učinkovitost, ali i na kvalitetu obrazovanja koju pružaju učenicima. U ovom se radu razmatraju osobni i društveni aspekti zdravlja učitelja. Propituje se tjelesno i mentalno zdravlje učitelja te profesionalno zadovoljstvo kao i podrška zajednice te međuljudski odnosi s kolegama u školi. Cilj rada je predstaviti program podrške učiteljima utemeljen na hagioterapiji koji teži zadovoljiti temeljni aspekte zdravlja učitelje. Hagioterapija se bavi antropološkim pristupom u proučavanju čovjeka, odnosno onim po čemu je čovjek istinski čovjek, originalno i dostojanstveno biće. Hagioterapijski pristup se pokazao pouzdan u pomoći učiteljima glede otkrivanja osobnog dostojanstvo i vrijednosti poziva te nadvladanju narušenih međuljudskih odnosa. Program se provodi od 2019./2020. školske godine za zainteresirane učitelje. Sudionici programa naglasili su kako im je važna podrška koju učitelji dobivaju iz svoje okoline, bilo da je riječ o školskoj zajednici, obitelji ili širem društvu. Ishodi hagioterapijskog programa podrške učiteljima potvrđuju da je zdravlje učitelja ključno za njegovu sposobnost da ostvari kvalitetan rad u učionici i pozitivan odnos s učenicima i kolegama. Rezultati potvrđuju značaj programa kao važnog čimbenika u pravilnom nošenju sa svakodnevnim izazovima učiteljske profesije i usmjerenijem fokusu na temeljne životne vrijednosti.

Ključne riječi: hagioterapija, osobni i profesionalni razvoj, temeljne vrijednosti, teškoće, zdravlje učitelja.

PERSONAL AND SOCIAL ASPECTS OF TEACHERS' HEALTH

We are witnessing how today's teachers face numerous challenges and difficulties in their work. The health of teachers has an important influence on

their professional efficiency, as well as on the quality of education they provide to students. This paper examines the personal and social aspects of teachers' health. The physical and mental health of teachers, professional satisfaction, community support, and interpersonal relationships with colleagues at school are explored. The paper aims to present a support program for teachers based on hagiotherapy to address the fundamental aspects of teacher health. Hagiotherapy takes an anthropological approach to the study of humanity, focusing on what makes a person a true, original, and dignified being. The hagiotherapy approach has proven reliable in helping teachers discover their personal dignity and the value of their calling, and in overcoming damaged interpersonal relationships. The program has been implemented since the 2019/2020 school year for interested teachers. Participants in the program emphasized that the support they receive from their environment—whether from the school community, family, or wider society—is important to them. The results of the hagiotherapy support program for teachers confirm that a teacher's health is crucial for their ability to achieve quality work in the classroom and maintain positive relationships with students and colleagues. The results highlight the importance of the program as a significant factor in addressing the daily challenges of the teaching profession and promoting a stronger focus on fundamental life values.

Keywords: hagiotherapy, personal and professional development, fundamental values, difficulties, teacher's health

JANJA LUČIĆ¹
TONKA VEKIĆ²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

PUT DO ZDRAVLJA UČENIKA ŠKOLSKIM AKTIVNOSTIMA U PRIRODI

Zdravlje djece u 21. stoljeću suočava se s brojnim izazovima današnjice u kontekstu društvenih, tehnoloških i zdravstvenih promjena. Iako se osnovne fiziološke i razvojne potrebe djece nisu značajno promijenile, uočeno je

smanjenje vremena koje djeca provode u prirodnom okruženju. Nedovoljna fizička aktivnost i pretjerana upotreba digitalnih sadržaja sve više doprinose problemima pažnje i koncentracije kod djece rane školske dobi. Također, rastuća učestalost alergija, dijabetesa i pada imuniteta pozivaju odgovorne dionike za iskorak i jačanje zdravlja djece. Cilj rada je analizirati suvremene izazove i perspektive zdravlja djece u školskim aktivnostima u prirodi. Naglasit će se važnost boravka djece u prirodi kao važnog čimbenika u jačanju zdravlja djece kulturom življenja. Rad će predstaviti primjer izvannastavne aktivnosti „Poduzetni prirodnjaci“ koja se provodi u Osnovnoj školi „Mladost“ Osijek kao model za poticanje ekološke svijesti i održivog življenja djece rane školske dobi. Program je usmjeren na važnost svakodnevnog boravka u prirodi te razvoj održive ekološke svijesti koja se temelji na razumijevanju važnosti brige za sebe i druge. Razvijanje svijesti o osobnom zdravlju i ekologiji ključno je za oblikovanje odgovornog odnosa prema prirodi i okolišu u budućnosti. Kroz ovaj primjer dobre prakse bit će prikazano kako djeca uče kroz igru, boravak u prirodi, radom na ekološkim projektima uz integraciju čitanja i obrazovnih materijala o prirodi. Kao ishod rada nastoji se potaknuti odgojno obrazovne dionike na implementaciju ekoloških aktivnosti kako bi zajednički promicali održiv način života.

Ključne riječi: ekološka svijest, izvannastavna aktivnost, održivi razvoj, priroda, zdravlje djece

OUTDOOR LEARNING ACTIVITIES AS A PATH TO STUDENTS' HEALTH

Children's health in the 21st century faces numerous challenges due to social, technological, and health changes. Although children's basic physiological and developmental needs have not changed significantly, a decrease in the time they spend in the natural environment has been observed. Insufficient physical activity and excessive use of digital content increasingly contribute to attention and concentration problems in children of early school age. Additionally, the growing prevalence of allergies, diabetes, and decreased immunity calls for responsible stakeholders to step forward and strengthen children's health. The paper aims to analyze contemporary challenges and perspectives on children's health in relation to school activities in nature. The importance of children's exposure to nature will be emphasized as a critical factor in strengthening children's health through a culture of living. The paper will present an example

of the extracurricular activity “Entrepreneurial Naturalists,” implemented at the Elementary School “Mladost” in Osijek, as a model for encouraging ecological awareness and sustainable living among children of early school age. The program focuses on the importance of daily exposure to nature and the development of sustainable ecological awareness, which is grounded in understanding the importance of caring for oneself and others. Developing awareness of personal health and ecology is essential for shaping a responsible relationship with nature and the environment in the future. Through this example of good practice, it will be shown how children learn through play, spending time in nature, and working on ecological projects, while integrating reading and educational materials about nature. As an outcome of this work, educational stakeholders are encouraged to implement ecological activities to promote a sustainable lifestyle.

Keywords: environmental awareness, extracurricular activity, sustainable development, nature, children’s health

FRANJO MIJATOVIĆ

Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Hrvatska

ULOGA TIJELA U OČUVANJU ZDRAVLJA

Tijelo je osnovni fenomen par excellence jer ono uzrokuje konstituiranje svih iskustava; od jednostavnih fizioloških procesa do najviših razina mišljenja. Sukladno tome nemamo znanja o svom tijelu kao predmetu nego nam se ono daje kao tematizirano tijelo i to iz perspektive prvog lica singulara u afektivnosti i kroz samu afektivnost. Tijelo je pozadina našeg odnosa prema svijetu koje nam omogućuje da sebe i druge ne doživljavamo kao objekte, već kao horizonte. Iz fenomenološke perspektive tijela granice između zdravlja i bolesti su fluidne pri čemu se bolest definira kao otuđenje od vlastitog tijela, a zdravlje kao neokrnjena tjelesna egzistencija. U tom smislu u radu će biti naglašena uloga tijela u očuvanju psihičkog socijalnog, duhovnog, mentalnog i svakog drugog zdravlja, budući da je tijelo snažno sredstvo izražavanja i instrument komunikacije. Ključ je u razvijanju osjetljivosti prema ljudskom ranjivom tijelu i njegovim signalima na uštrb puke instrumentalizacije i objektivizacije tijela.

Ključne riječi: tijelo, um, fenomenologija, bolest, zdravlje

THE ROLE OF THE BODY IN MAINTAINING HEALTH

The body is the fundamental phenomenon par excellence because it constitutes all experiences, from simple physiological processes to the highest levels of thought. Accordingly, we do not have knowledge of our body as an object; rather, it is given to us as a thematized body from the first-person singular perspective, in affectivity and through affectivity itself. The body is the backdrop of our relationship with the world, allowing us to perceive ourselves and others not as objects but as horizons. From a phenomenological perspective of the body, the boundaries between health and illness are fluid, where illness is defined as alienation from one's own body, and health as an intact bodily existence. In this sense, the role of the body in maintaining psychological, social, spiritual, mental, and all other aspects of health will be emphasized in this work, as the body is a powerful means of expression and an instrument of communication. The key lies in developing sensitivity toward the vulnerable human body and its signals, rather than merely instrumentalizing and objectifying it.

Keywords: body, reason, phenomenology, illness, health

ANA MIRKOVIĆ MOGUŠ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

ULOGA POVRATNIH INFORMACIJA KORISNIKA U OPTIMIZACIJI DIGITALNIH APLIKACIJA ZA ZDRAVLJE

Digitalne aplikacije za zdravlje predstavljaju značajan potencijal za rješavanje suvremenih zdravstvenih izazova. Unatoč sve većem broju osoba koje koriste upute koje im daju mobilne aplikacije za zdravlje, razina pridržavanja istima i dalje je niska što nepovoljno utječe na ukupnu učinkovitost tih aplikacija. Istraživanja koja se bave temeljnim uzrocima ovakve niske angažiranosti nedostatno su zastupljena, iako je korisničko iskustvo važan čimbenik u prihvaćanju tih aplikacija. Analiza korisničkih recenzija mobilnih aplikacija za zdravlje može pružiti uvid u korisnička iskustva, uključujući značajke koje su korisnici ocijenili pozitivnim ili im pak nedostaju, čime se usmjerava budući razvoj i poboljšanja aplikacija. Cilj je istraživanja analizirati povratne informacije korisnika o javno dostupnim aplikacijama za zdravlje kako

bi se identificirale njihove prednosti i nedostaci te utvrdile smjernice za njihovo poboljšanje. Analizirane su recenzije korisnika 102 aplikacije za zdravlje iz Apple App Storea i Google Playa primjenom tematske analize i analize sentimenta. Rezultati pokazuju da korisnici preferiraju jednostavnost korištenja aplikacija, prilagodljive značajke, motivacijske elemente i kvalitetnu korisničku podršku. S druge strane, neadekvatna upotrebljivost, tehnički nedostaci, neodgovarajuća korisnička podrška te zabrinutost oko sigurnosti i privatnosti podataka najčešći su razlozi odustajanja korisnika od korištenja aplikacija za zdravlje.

Gljučne riječi: korisničke recenzije, korisničko iskustvo, optimizacija, prilagodljivost, upotrebljivost

THE ROLE OF USER REVIEWS IN OPTIMIZING DIGITAL HEALTH APPLICATIONS

Digital health applications represent significant potential for addressing modern health challenges. Despite an increasing number of people using instructions provided by mobile health apps, the level of adherence remains low, which adversely affects the overall effectiveness of these apps. Research investigating the root causes of such low engagement is insufficiently represented, even though user experience is a key factor in the acceptance of these applications. Analyzing user reviews of mobile health apps can provide insight into user experiences, including features that users find positive or lacking, thereby guiding future app development and improvements. The goal of this research is to analyze user feedback on publicly available health applications to identify their strengths and weaknesses and determine guidelines for their improvement. User reviews of 102 health apps from the Apple App Store and Google Play were analyzed using thematic and sentiment analysis. The results show that users prefer ease of use, customizable features, motivational elements, and quality customer support. On the other hand, poor usability, technical issues, inadequate user support, and concerns about data security and privacy are the most common reasons for users to abandon health applications.

Keywords: user reviews, user experience, optimization, adaptability, usability

TIJELO, BITI I IMATI – VLASNIŠTVO NAD TIJELOM

Tendencije suvremene medicine propulzivno usmjeravaju postupak presađivanja dijelova tijela standardizaciji u liječenju velikog broja bolesti. Međutim, navedena danost generira ne- malen broj različitih (privatno)pravno-etičkih upitnosti koja zahtijevaju stanovita propitivanja. Jedno od temeljnih odnosi se na utvrđivanje granica između osobnosti i vlasništva nad dijelovima tijela. Jesam li vlasnik svojeg tijela? Dokle sežu granice čovjeka i njegove osobnosti te koji su tvorni elementi čovjeka kao bića? Uživaju li dijelovi ljudskog tijela moralni i pravni status osobe ili stvari te radi li se uopće o manihejskom ustrojstvu takvog statusa? Ako se radi o stvarima, tko je vlasnik tih stvari? Razriješenje navedenih pitanja uvjetovano je integrativnim pristupom i korištenjem perspektiva pravne i moralne filozofije te građanskopravne doktrine o pravnom subjektivitetu i objektima stvarnih prava.

Ključne riječi: vlasništvo nad dijelovima tijela, osobnost, pravna i etička pitanja

THE BODY, BEING AND OWNING – OWNERSHIP OF THE BODY

The tendencies of modern medicine increasingly direct the procedure of body part transplantation toward standardization in the treatment of a wide range of diseases. However, this fact raises numerous legal and ethical questions that require careful examination. One of the fundamental concerns is establishing boundaries between personhood and ownership of body parts. Am I the owner of my body? Where do the boundaries of humanity and personhood lie, and what are the constituent elements of humans as beings? Do the parts of the human body possess the moral and legal status of a person or a thing, and is this status even a binary, Manichean system? If body parts are considered things, who owns them? An integrative approach, combining legal and moral philosophy with civil law doctrine perspectives on legal subjectivity and property rights, is essential for addressing these questions.

Keywords: ownership of body parts, personhood, legal and ethical questions

IVAN PERKOV¹

DUNJA JURIĆ VUKELIĆ²

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

MENTALNO ZDRAVLJE HRVATSKIH STUDENATA

U ovom se izlaganju predstavljaju rezultati empirijskoga istraživanja o mentalnom zdravlju i mentalnim poteškoćama provedenoga među studentima preddiplomskih, diplomskih i integriranih sveučilišnih studija u Hrvatskoj. Nakon što su isti autori u nekoliko radova adresirali temu mentalnoga zdravlja i dobrobiti studenata doktorskih studija u Hrvatskoj, ovaj se korak doimao nužnim za cjelovito spoznavanje mentalnog stanja korisnika hrvatskoga visokoobrazovnoga sustava. Uvažavajući činjenicu da su studenti jedna od najvažnijih društvenih skupina za sadašnjost i budućnost jednoga društva te prepoznavši sve veću prisutnost depresivnosti, anksioznosti i psihopatoloških teškoća općenito među njima, autori su se odlučili na ovo istraživanje imajući u vidu dva temeljna cilja: (1) ustanoviti raširenost mentalnih problema među studentima te utvrditi najčešće razloge i okolnosti njihova nastanka i (2) podići svijest akademske i šire zajednice o raširenosti problema mentalnoga zdravlja među studentima te posljedično utjecati na jačanje preventivnog i terapijskog institucionalnog okvira.

Ključne riječi: mentalno zdravlje, sveučilišni studenti, mentalne poteškoće, preventivni i terapijski okvir

MENTAL HEALTH OF CROATIAN STUDENTS

This presentation presents the results of an empirical study on mental health and mental disabilities conducted among undergraduate and graduate university students in Croatia. Having addressed the topic of mental health and well-being of postgraduate students in Croatia in several papers by the same authors, this step seemed necessary for a complete understanding of the mental health of the Croatian higher education system. Recognizing that students are perhaps the most important population group for the present and future of a society, and given the increasing presence of depression, anxiety, and other

mental illnesses among them, the authors decided to conduct this research with two main objectives: (1) to identify the prevalence of mental health problems among students and determine the most common reasons and circumstances of their occurrence, and (2) to raise awareness in the academic and wider community of the prevalence of mental health problems among students and consequently influence the strengthening of the preventive and therapeutic institutional framework.

Keywords: mental health, university students, mental disabilities, preventive and therapeutic framework

FILIP PETKOVIĆ¹

ZVONIMIR UŽAREVIĆ²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

BIOETIKA I ETIČKA PITANJA U RADU, LIJEČENJU I REHABILITACIJI OSOBA OBOLJELIH OD DUŠEVNIH BOLESTI

Bioetika predstavlja granu etike čiji je glavni predmet istraživanja ljudsko ponašanje u području biomedicinske znanosti s posebnim naglašavanjem moralnih vrijednosti i načela. Osobe oboljele od duševnih bolesti nažalost su još uvijek praćene i obilježene snažnom stigmom koja ih često izlaže različitim oblicima društvene diskriminacije što u konačnici može rezultirati i povredom temeljnih ljudskih prava. Glavna teorijska polazišta rada temelje se upravo na definiranju specifičnosti etike i etičkih pitanja u radu s osobama oboljelim od duševnih bolesti, posebice kada je riječ o prisilnom smještaju ili hospitalizaciji, primjeni placeba u istraživanjima i istraživanjima općenito te razlici sudske i kliničke psihijatrije. Cilj rada je zbog toga prikazati optimalne etičke standarde i principe u radu s duševno bolesnim osobama i psihijatrijskoj praksi općenito, ali i istaknuti učinkovite oblike liječenja i rehabilitacije te socijalnih usluga kojima im se unaprjeđuje kvaliteta života. Metodologija rada temeljila se na analizi relevantne literature prema kojoj postoje dokumenti

kojima su jasno određena spomenuta prava, načela i standardi u radu s duševno bolesnim osobama, u njih se primarno ubrajaju Opća deklaracija o ljudskim pravima te Havajska i Madridska deklaracija. Rezultati pregleda i analize literature dodatno ukazuju na postojanje metoda liječenja i rehabilitacije duševno bolesnih osoba koje daju najbolje rezultate, uključujući i socijalnu uslugu organiziranog stanovanja. Organiziranim stanovanjem osigurava se stanovanje u stambenoj jedinici uz stalnu ili povremenu stručnu i drugu pomoć, a između ostalih skupina populacije, mogu ju koristiti i duševno bolesne osobe. Navedena socijalna usluga ima ključnu ulogu u procesu deinstitutionalizacije duševno bolesnih osoba, njihovom ravnopravnom uključivanju u zajednicu te smanjivanju sveprisutne stigme koja ih prati. Dobar primjer iz prakse za ovu, ali i brojne druge socijalne usluge vezane za duševno bolesne osobe, predstavlja Centar za pružanje usluga u zajednici 'JA kao i TI' u Osijeku.

Ključne riječi: bioetika, liječenje, osobe oboljele od duševnih bolesti

BIOETHICS AND ETHICAL ISSUES IN THE WORK, TREATMENT AND REHABILITATION OF PEOPLE SUFFERING FROM MENTAL DISEASES

Bioethics is a branch of ethics that focuses on human behaviour in biomedical science, particularly emphasising moral values and principles. Unfortunately, people suffering from mental illnesses are still burdened by a strong stigma, often subjecting them to various forms of social discrimination, which can result in the violation of fundamental human rights. The main theoretical frameworks of this paper are based on defining the specific ethical issues involved in working with individuals suffering from mental illnesses, particularly in cases of forced accommodation or hospitalisation, the use of placebos in research, and the distinction between forensic and clinical psychiatry. This paper aims to identify optimal ethical standards and principles in working with mentally ill individuals and in psychiatric practice in general while also highlighting effective forms of treatment, rehabilitation, and social services that improve their quality of life. The methodology is based on an analysis of relevant literature, which indicates the existence of documents that clearly define the rights, principles, and standards in working with mentally ill persons. These documents primarily include the Universal Declaration of Human Rights and the Hawaii and Madrid Declarations. The results of the

literature analysis also point to methods of treatment and rehabilitation for mentally ill individuals that yield the best outcomes, including the social service of organised housing. Organised housing provides accommodation in a housing unit with permanent or periodic professional and other assistance and, among different population groups, can also be used by individuals suffering from mental illness. As a social service, organised housing plays a vital role in the process of deinstitutionalising mentally ill individuals, ensuring their equal inclusion in the community, and reducing the stigma that often accompanies them. An excellent example of this, as well as other social services related to mentally ill individuals, is represented by the Center for the Provision of Services in the Community 'JA kao i TI' in Osijek.

Keywords: bioethics, people suffering from mental diseases, treatment

ANA POPOVIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

GLAZBENICI I BOLOVANJE

Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju (NN 80/2013, 137/2013, 98/2019) definira bolovanje kao odsutnost s radnog mjesta zbog bolesti, ozljede ili drugih opravdanih okolnosti. Pravo na naknadu plaće za vrijeme privremene nesposobnosti za rad ostvaruju osobe koje su u radnom odnosu ili samozaposlene, bave se poljoprivrednom djelatnošću, pripadaju svećeničkoj službi, pružaju pomoć i njegu hrvatskom ratnom veteranu, imaju priznat status roditelja njegovatelja ili zadovoljavaju druge uvjete propisane zakonom. Međutim, za profesionalne glazbenike, korištenje prava na bolovanje može otvoriti određena etička pitanja: u kojoj mjeri je moralno opravdano otkazivanje koncerta zbog bolovanja? Koliko ozbiljna mora biti zdravstvena situacija da bi takva odluka bila smatrana opravdanom? Ovaj rad nastoji razmotriti ta pitanja te analizira konkretne primjere u kojima su glazbenici koristili ili izbjegavali korištenje prava na bolovanje, pri čemu su prioriteti javnog nastupa dovedeni u pitanje.

Gljučne riječi: bolovanje, etička pitanja, javni nastup, naknada plaće, profesionalni glazbenici

MUSICIANS AND SICK LEAVE

The Act on Mandatory Health Insurance (NN 80/2013, 137/2013, 98/2019) defines sick leave as an absence from work due to illness, injury, or other justified circumstances. The right to wage compensation during temporary incapacity for work is granted to individuals who are employed or self-employed, engaged in agricultural activities, belong to the clergy, provide assistance and care to a Croatian war veteran, have recognised status as a parent caregiver, or meet other conditions prescribed by law. However, for professional musicians, exercising the right to sick leave may raise specific ethical questions: to what extent is it morally justifiable to cancel a concert due to sick leave? How serious must a health condition be for such a decision to be deemed justified? This paper aims to explore these questions and analyse specific examples in which musicians have utilised or refrained from exercising their right to sick leave, thus questioning the priorities of public performance.

Keywords: sick leave, ethical questions, public performance, wage compensation, professional musicians

DRAŽEN RASTOVSKI¹

DARIJA ŽUPAN TADIJANOV²

PAVLA-IVANA LORDAN²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

ČIMBENICI RODITELJSKOG ODABIRA SPORTSKE GIMNASTIKE KAO SPORTA ZA DIJETE

Ovaj rad istražuje čimbenike koji utječu na roditeljski odabir sportske gimnastike kao sporta za njihovu djecu, s naglaskom na razlike između roditelja muškog spola i roditelje ženskog spola u percepciji tih čimbenika. Istraživanje je provedeno na uzorku od 79 roditelja, od kojih su 55 bile žene, a 24 muškarci. Glavni čimbenici analizirani u istraživanju uključuju

važnost opreme, kvalifikacije trenera, zadovoljstvo programom te redovito informiranje o napretku djeteta. Analizom deskriptivnih podataka vidljivo je da je najveći broj roditelja saznao za sportske gimnastičke programe putem preporuka prijatelja i obitelji koji čini 38. Statistički testovi poput Mann-Whitney U testa korišteni su za analizu spolnih razlika, te su rezultati potvrdili hipoteze o razlikama u percepciji važnosti opreme, zadovoljstvu programom i važnosti informiranja o napretku djeteta. Rezultati pokazuju da žene pridaju veću važnost kvaliteti sportske opreme, s većim naglaskom na sigurnosne aspekte, što potvrđuje i statistički značajna razlika u ovoj kategoriji. Također, žene su pokazale veće zadovoljstvo trenutačnim gimnastičkim programima te su bile sklonije pridavati važnost redovitoj komunikaciji s trenerima o napretku djeteta. Ovi rezultati pružaju uvid u ključne čimbenike koji oblikuju roditeljske odluke, a mogu poslužiti gimnastičkim klubovima za prilagodbu programa s ciljem povećanja roditeljskog zadovoljstva i dugoročnog angažmana djece u sportu.

Ključne riječi: sportska gimnastika, roditeljski odabir, sigurnost, kvalifikacije trenera, individualizirani pristup

FACTORS OF THE PARENT'S CHOICE OF GYMNASTICS AS A SPORT FOR THE CHILD

This paper explores the factors that influence parental choice of artistic gymnastics as a sport for their children, focusing on the differences between male and female parents in their perception of these factors. The research was conducted on a sample of 79 parents, 55 women and 24 men. The main factors analysed in the study include the importance of equipment, coach qualifications, satisfaction with the program, and regular updates on the child's progress. An analysis of descriptive data shows that most parents learned about artistic gymnastics programs through recommendations from friends and family, accounting for 38%. Statistical tests such as the Mann-Whitney U test were used to analyse gender differences, and the results confirmed hypotheses regarding differences in the perception of the importance of equipment, satisfaction with the program, and the importance of being informed about the child's progress. The results show that women place greater importance on the quality of sports equipment, with a stronger emphasis on safety aspects, as indicated by a statistically significant difference in this category. Additionally, women demonstrated greater satisfaction with current gymnastics programs

and were more inclined to emphasise the importance of regular communication with coaches about their child's progress. These results provide insight into the key factors shaping parental decisions, which may help gymnastics clubs adjust their programs to increase parental satisfaction and promote long-term engagement of children in the sport.

Keywords: artistic gymnastics, parental choice, safety, coach qualifications, individualised approach

DARIJA RUPČIĆ KELAM

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

PLES KAO HETEROTOPIJA PROTIV HEGEMONIJSKIH DISKURSA TRAUMATSKIH ISKUSTAVA: KAKO TERAPIJA PLESOM I POKRETOM MOŽE POMOĆI U RJEŠAVANJU, OLAKŠANJU I SUOČAVANJU S TRAUMATSKIM ISKUSTVIMA

U ovom radu autorica istražuje ples kao praksu i kao prostor “Drugog“, kontrahegemonijski prostor koji je pod utjecajem postojećeg društvenog poretka, odnosno postojeće moći traumatskog diskursa koji je neka vrsta nametnutog diskursa, a istovremeno mu se opire. Kako bismo istražili te premise, koristit ćemo se konceptom heterotopije Michela Foucaulta i primijeniti ga na analizu plesa kao umjetničke prakse i mogućnosti razumijevanja plesa kao heterotopije u kojoj su dominantni hegemonijski diskursi obrnuti, te kao kontrahegemonijskog prostora, kako autori Christofidou i Milioni, naglašavaju, ples ima potencijal poremetiti i dekonstruirati hegemonijske diskurse prošlih traumatskih iskustava ili događaja. Očekivani znanstveni doprinos ide u smjeru onoga što autorica ovog rada tvrdi da su nam za liječenje trauma koje su urezane u tijelo i razumijevanje tijela kao izričaja i platna na kojem se ocrta kriza potrebna tjelesna sjećanja i priče, kako one o preživljavanju, tako i o traumama, i one o zacjeljivanju. Pokazuje se kako ples može pružiti kontrahegemonijski prostor, omogućiti rekonstrukciju mjesta traumatskih događaja koji su utisnuti u tijelo, u mjesta komunikacije i rekonstrukcije značenja te kako ples može pozvati pojedinca na promišljanje vlastitog identiteta i povezivanje svojeg fragmentiranog jastva, selfa. Također

kao doprinos rada možemo istaknuti i značenje pokreta – plesa koji otvara statiku tijela kinestetičkoj empatiji, koja pak omogućuje ulazak u prostore neizgovorenih priča o tijelu. Tako se uočava i važnost i značaj Etike dodira, blizine i etike prostora između dva tijela i onoga što u tim prostorima “između” znači biti, biti u tom “još ne” (about-to-be) vodi nas u tom smjeru. Tvrdnja da su naša tijela samokonstituirana i oblikovana kolektivom, društvom i poviješću (osobnom ili kolektivnom), te da znamo djelujući, prvenstveno kroz tijelo, u sinergiji s umom i okolinom (aktivni pristup) doprinosi boljem razumijevanju mehanizama oporavka kako na osobnoj tako i na kolektivnoj razini.

Ključne riječi: trauma, tijelo, ples, kontrahegemonističko mjesto, heterotopija

DANCE AS A HETEROTOPIA AGAINST HEGEMONIC DISCOURSES OF TRAUMATIC EXPERIENCES: HOW DANCE MOVEMENT THERAPY CAN HELP TO RESOLVE, EASE AND COPE WITH TRAUMATIC EXPERIENCES

In this paper, we explore dance as a practice and space of the Other, a counter-hegemonic space influenced by the existing social ordering or the power of traumatic discourse, which is an imposed discourse, while simultaneously resisting it. To explore these premises, we will use Michel Foucault's concept of heterotopia and apply it to the analysis of dance as an artistic practice. We will examine the potential of dance to be understood as a heterotopia, where dominant hegemonic discourses are reversed, and as a counter-hegemonic space, as noted by authors Christofidou and Milioni, which has the potential to disrupt and deconstruct hegemonic discourses of past traumatic experiences or events. We argue that, to heal the traumas engraved in the body and understand the body as an expression and canvas on which crises are outlined, we need bodily memories and stories—both of survival, trauma, wounds, and healing. We demonstrate how dance may provide a counter-hegemonic space, enabling the reconstruction of the places of traumatic events imprinted in the body into areas of communication and reconstruction of meaning. Moreover, dance can invite individuals to reflect on their identity and connect their fragmented selves. Here, we emphasise the sense of movement—a dance that opens the static body to kinesthetic empathy, allowing us to enter the spaces of unspoken body stories. We assert that our bodies are both self-constituted and shaped by the collective, society and history (personal or collective), and that we come to

know by acting, primarily through the body, in synergy with the mind and the environment (enactive approach).

Keywords: trauma, body, dance, counterhegemonic place, heterotopias

TIHANA ŠKOJO

Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

MUZIKOTERAPIJA KAO PODRŠKA NASTAVI GLAZBENE KULTURE U REALIZACIJI MEĐUPREDMETNE TEME ZDRAVLJE

Kako tradicionalni nastavni predmeti rasponom sadržaja više ne mogu u dovoljnoj mjeri zadovoljiti odgojne i obrazovne potrebe učenika nove generacije, aktualni osnovnoškolski kurikulum ponudio je sedam različitih međupredmetnih tema s preporukom njihova ostvarivanja međusobnim povezivanjem odgojno-obrazovnih područja. Svaka se od tema realizira u potpunosti kroz otvoreni kurikulumski pristup učenju i poučavanju uz široko postavljanje pojedine problematike sa svrhom sveobuhvatnoga, holističkoga razvoja učenika i njegovih kompetencija. Budući da je utjecaj glazbe na zdravlje i dobrobit pojedinca razvidan kroz brojne aspekte zajedničkoga glazbenoga iskustva, međupredmetna tema Zdravlje iznimno se uspješno može ostvarivati u okviru različitih glazbenih sadržaja i aktivnosti u nastavi Glazbene kulture. Kreativnim i zanimljivim individualizirano usmjerenim glazbenim aktivnostima važnu podršku mogu dati glazbena iskustva ostvarena implementacijom elemenata muzikoterapije. Primjenom muzikoterapijskih tehnika učenicima će se omogućiti da aktivno i pozitivno utječu na svoju dobrobit, da bolje prepoznaju emocije, izražavaju svoje misli i osjećaje te da se izraze na drugačiji način.

Ključne riječi: međupredmetna tema zdravlje, muzikoterapija, nastava glazbene kulture, dobrobit

MUSIC THERAPY AS SUPPORT FOR MUSIC EDUCATION IN IMPLEMENTING THE CROSS-CURRICULAR THEME OF HEALTH

Since traditional classes no longer satisfy the educational needs of new generations, the current elementary school curriculum offers seven different cross-curricular topics with a recommendation to implement them by integrating all educational areas. Each topic is fully implemented through an open-curriculum approach to learning and teaching, with a broad perspective on individual issues for students' comprehensive, holistic development and competencies. Given the evident influence of music on an individual's health and well-being in many aspects of the common musical experience, the cross-curricular topic of Health can be effectively addressed through various musical content and activities during Music Teaching classes. Creative and engaging, student-centred musical activities can be strongly supported by musical experiences incorporating music therapy elements. As a result, students can actively and positively enhance their well-being, recognize emotions, and express their thoughts, feelings, and identities in unique ways.

Keywords: cross-curricular topic of health, music therapy, music teaching, well-being

LIDIJA ŠMIT BRLEKOVIĆ¹
JELENA KUVAČ KRALJEVIĆ¹
BARBARA PENKO²
DAMJANA KOGOVŠEK²

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska¹
Pedagoški fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija²

KORALJE-III IZ PERSPEKTIVE MAJKI

S roditeljima se rijetko razgovara o njihovim iskustvima i dvojabama vezanim uz ispunjavanje roditeljskih ljestvica o jezičnom, govornom i komunikacijskom razvoju u kliničke logopedске svrhe. U ovoj kvalitativnoj studiji provedenoj u dvije države – Hrvatskoj i Sloveniji - intervjuirane su majke djece urednog jezičnog razvoja, kao i majke djece s razvojnim poremećajima, kako bi se

dobio uvid u njihova iskustva s ispunjavanjem Komunikacijskih razvojnih ljestvica (KORALJE-III) te prikupile preporuke za poboljšanje prikladnosti ovih ljestvica za roditelje. Majke su istaknule nekoliko prednosti poput njihove jednostavnosti, sažetosti i informativnosti, što roditeljima daje pregled vještina koje djeca trebaju usvojiti u dobi između 30 i 48 mjeseci. Osim toga, podijelile su vrijedne informacije o dvojama s kojima su se susretale tijekom ispunjavanja ljestvica. S obzirom na to da se KORALJE-III temelje na roditeljskom izvještavanju, od iznimne je važnosti provesti intervju s njima kako bi se razjasnile eventualne nejasnoće unutar ljestvica. Ovaj korak trebao bi postati standardna komponenta procesa razvoja ljestvica kako bi se osiguralo da se roditelji aktivno uključe u ovaj proces koji se temelji upravo na njihovim viđenjima. Time se također osigurava objektivnije i preciznije dohvaćanje podataka o komunikacijskom, jezičnom i govornom razvoju djece. Osim vrijednih zaključaka roditeljske percepcije, studija osvještava i važnost brige oko načina izvještavanja podataka s obzirom da je riječ o djeci urednog, ali i onoj s teškoćama u razvoju kao i osjetljivosti provedbe intervjua s obzirom na njegovu usmjerenost na djetetov jezični i komunikacijski razvoj.

Ključne riječi: rani jezični razvoj, majčina percepcija, Komunikacijske razvojne ljestvice (KORALJE), roditeljsko izvještavanje

KORALJE-III – FROM A MOTHER PERSPECTIVE

Parental experiences and concerns regarding completing developmental scales related to children's language, speech, and communication development for clinical speech-language purposes are seldom discussed. This qualitative study, conducted in two countries—Croatia and Slovenia—interviewed mothers of children with typical language development as well as mothers of children with developmental disorders to gain insights into their experiences with completing the Communicative Development Inventories (CDI-III) and to gather recommendations for improving the suitability of these scales for parents. The mothers highlighted several advantages, such as the scales' simplicity, conciseness, and informativeness, which give parents an overview of the skills children are expected to acquire between 30 and 48 months of age. Furthermore, they shared valuable information regarding the uncertainties they encountered while completing the scales. Given that the CDI-III rely on parental reporting, conducting interviews with parents to clarify any ambiguities within the scales is paramount. This step should become a standard component of

the scale development process to ensure that parents are actively involved in a process that fundamentally relies on their perspectives. In doing so, more objective and accurate data regarding children's communication, language, and speech development can be captured. In addition to valuable conclusions regarding parental perceptions, this study raises awareness about the importance of reporting methods, considering both children with typical development and those with developmental difficulties and the sensitivity required in conducting interviews focused on the child's language and communication development.

Keywords: early language development, mother's perception, Communicative Development Inventories (CDI), parental reporting

LIDIJA ŠTIMAC¹

ŽELJKO PREDOJEVIĆ²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska²

POTICANJE EMPATIJE KROZ PROJEKTNE AKTIVNOSTI NA ETWINING PROJETU "WELL-BEING @ SCHOOL"

Ovaj rad bavi se analizom projekta "Well-being @ School", koji kroz primjenu „mindfulness“ tehnika i sustavno razvijanje empatije pridonosi dobrobiti učenika. Empatija, kao sposobnost prepoznavanja i razumijevanja tuđih osjećaja, razvija se kroz suradničke, dijaloške i kreativne aktivnosti, čime se unapređuju socijalne vještine i međusobna podrška među učenicima. Istovremeno, „mindfulness“ tehnike omogućuju dublju introspekciju, jačajući svjesnost o vlastitim emocijama te smirenost u suočavanju sa stresom. Mindfulness tehnikama potiče se emocionalni razvoj, poboljšava komunikaciju, smanjuje sukobe i jača međuljudske odnose te inkluzivnost unutar škole, stvarajući pozitivnu školsku klimu i opću dobrobit učenika.

Ključne riječi: introspekcija, mindfulness, empatija

FOSTERING EMPATHY THROUGH PROJECT ACTIVITIES IN THE ETWINNING PROJECT “WELL-BEING @ SCHOOL”

This paper analyzes the “Well-being @ School” project, which, through the application of mindfulness techniques and the systematic development of empathy, contributes to the well-being of students. Empathy, the ability to recognize and understand the feelings of others, is fostered through collaborative, dialogical, and creative activities, enhancing social skills and mutual support among students. At the same time, mindfulness techniques enable deeper introspection, increasing awareness of one’s own emotions and promoting calmness in dealing with stress. Mindfulness techniques promote emotional development, improve communication, reduce conflicts, and strengthen interpersonal relationships and inclusivity within the school, creating a positive school climate and enhancing overall student well-being.

Keywords: introspection, mindfulness, empathy

STJEPAN ŠTIVIĆ

Teološki fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija

KRIZA POJMA ZDRAVLJA: ETIČKI IZAZOVI SUVREMENE TEHNIKE

Tehnika se danas razvija nevjerovatnom brzinom te se ubrzano primjenjuje u raznim granama medicine. Iako omogućuje pozitivan napredak, ujedno nas suočava s novim etičkim izazovima. Jedan od ključnih pred koji nas stavlja tehnika danas je shvaćanje pojma zdravlja, koji je središnji pojam i bit medicine. Na ovaj pojam može se primijeniti Heideggerova misao da bit tehnike nije tehnička, kao što ni bit medicine nije medicinska. To potvrđuje i definicija zdravlja Svjetske zdravstvene organizacije. Pojam zdravlja nadilazi medicinu iako ga ona mora pretpostaviti kako bi mogla izvršavati svoje poslanje preventive, kurative i palijative. Pred izazovima napretka tehnike, pojam zdravlja postaje nestabilan i podložan različitim interpretacijama. U ovom izlaganju predstaviti ćemo ključne argumente u prilog tezi i moguće zablude vezane uz krizu pojma zdravlja.

Ključne riječi: pojam zdravlja, Heidegger, etički izazovi

THE CRISIS OF THE CONCEPT OF HEALTH: ETHICAL CHALLENGES OF MODERN TECHNOLOGY

Technology is evolving at an astonishing pace and is being rapidly integrated into various branches of medicine. While it facilitates positive advancements, it simultaneously presents new ethical challenges. One of the key issues raised by technology today is the understanding of the concept of health, which is central and essential to medicine. Heidegger's insight that the essence of technology is not technological similarly suggests that the essence of medicine is not merely medical. This is supported by the World Health Organization's definition of health. The concept of health transcends medicine, although medicine must presuppose it to fulfill its roles in prevention, treatment, and palliative care. With technological advances, the notion of health becomes unstable and subject to varying interpretations. This presentation will outline the main arguments for this thesis and potential misconceptions related to the crisis of the concept of health.

Keywords: concept of health, Heidegger, ethical challenges

VUK TRNAVAC

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija

RELIGIJSKO-TRANSCENDENCIJSKE IMPLIKACIJE ZDRAVLJA: *METODOONTOLOŠKA* PERSPEKTIVA (JUDEO) HRIŠĆANSTVA

Saglašavajući se sa rečima Vladete Jerotića da je sfera religioznosti kada je u pitanju ljudski život najfinija, najdublja i najosetljivija među svim ostalima, autor će na primeru Zdravlja nastojati da pokaže da je stalna prisutnost Božijeg duha u čoveku (*neshamah* u judaizmu, u „nosu“ – (i mi kažemo *no-zdr(a)-va*) kada je ovaj Božijim zahtevom postao čovek) prema judeohrišćanskom uverenju konstitutivna i za čovekovu slobodu i za ljubav, odnosno *slobodoljubav*. Istraživanje će dakle pokušati da ponudi svojevrсни uvod u judeohrišćansku eshatologiju Zdravlja koje je svoj *linearni krug* započelo još u Edenskom vrtu, pre praroditeljskog greha, nakon kojeg se desio *pad u Bolest* i tek sa pojavom Hrista ponovo počelo da se *uzdiže* ka idealu iskonskog Zdravlja. Samim tim će u *metodoontološkom ključu* biti ispitana i Valdenfelsova (donekle ironična)

teza da se poglavar crkve ili sama crkva „brine za opšte duševno zdravlje“ svih drugih.

Ključne riječi: zdravlje, transcendencija, religija, judeohrišćanstvo, metodoontologija

RELIGIOUS-TRANSCENDENTAL IMPLICATIONS OF HEALTH: A METHODOONTOLOGICAL PERSPECTIVE OF (JUDEO-)CHRISTIANITY

Agreeing with the words of Vladeta Jerotić that the sphere of religiosity is the finest, most profound, and most sensitive aspect of human life, the author will attempt to show, using the example of Health, that the constant presence of God's spirit in man (*neshamah* in Judaism, symbolized in the “nose”—and in our language, we say *no-zdr(a)-va*), when man became a living being at God's command, according to Judeo-Christian belief, is constitutive of both human freedom and love, i.e., *freedom*(*m*)*love*. The research will, therefore, aim to offer an introduction to the Judeo-Christian eschatology of Health, which began its *linear cycle* in the Garden of Eden before original sin. Afterward, the *fall into Illness* occurred, and only with the appearance of Christ did it begin to ascend again toward the ideal of primordial Health. In this context, Waldenfels' (somewhat ironic) thesis that the head of the church, or the church itself, “takes care of the general mental health” of *everyone else (others)* will be examined from a *methodo-ontological* perspective.

Keywords: health, transcendence, religion, Judeo-Christianity, methodo-ontology

RAHAELA VARGA¹
LUCIJA DOLINŠEK²
PETRA BUČEVIĆ³

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska³

OČUVANJE MENTALNOG ZDRAVLJA DJECE ODGOJEM ZA MIR

Problem odnosa nasilja i nenasilja jedno je od pitanja na koje odgovore traže brojne religije i filozofske škole. U svjetlu otvaranja novih ratnih žarišta ponovno se aktualizira uloga odgoja u promoviranju mira kao humane vrijednosti na kojoj se temelji mentalno zdravlje populacije. Odgoj za mir odavno je zastupljen u povijesti pedagogije, ali se tek u 20. stoljeću značajnije ističe u sklopu pedagogije zajedništva, a uslijed velikih sukoba koji dugoročno narušavaju mentalno zdravlje čovječanstva. Zbog navedenog, cilj je rada bio argumentirati relevantnost ideja pedagogije zajedništva u sadašnjem trenutku, a čija su načela djelovanja: a) uvjerenje da sam voljena osoba, b) konkretizacija mirotvornih odnosa u svakodnevnicu, c) postupnost (od heteronomnog morala k autonomnom moralu), d) reciprocitet u ljudskim odnosima (pomoću metode „umijeće ljubavi“), e) suočavanje s poteškoćama, f) globalno građanstvo (jedinstvo među narodima). Dodatni je cilj bio ilustrirati načine ostvarivanja odgoja za mir u sklopu primjene Agazzi metode s djecom rane i predškolske dobi u dječjem vrtiću. Već od najranije dobi moguće je provoditi odgoj za mir kako bi pojedinci u zajednici ostvarili mir sa samim sobom, mir s drugima i mir s prirodom, učeći tako mehanizme za očuvanje mentalnog zdravlja.

Ključne riječi: Agazzi metoda, mir, odgoj, pedagogija zajedništva, subjektivna dobrobit

PRESERVING CHILDREN'S MENTAL HEALTH THROUGH PEACE EDUCATION

he problem of (non)violence among humans has been addressed by numerous religions and philosophical schools of thought. In light of the recent emergence of new war hotspots, the role of education that promotes peace as a humane value, on which the mental health of the population is based, has once again come to the forefront. Education for peace has been incorporated into pedagogical thought throughout history, but it was only in the 20th century—when major conflicts occurred and severely damaged the mental health of humanity—that it stood out more significantly as part of the pedagogy of unity. Therefore, this paper aims to discuss the relevance of the ideas of the pedagogy of unity at the present moment, whose principles of action are: a) the belief that I am loved, b) the concretization of peaceful relations in everyday life, c) gradualism (from heteronomous morality to autonomous morality), d) reciprocity in human relations (using the “art of love” method), e) facing difficulties, and f) global citizenship (unity among nations). An additional aim is to illustrate ways of achieving peace education as part of the application of the Agazzi method with children of early and preschool age in kindergarten. From an early age, it is possible to implement peace education so that individuals in the community achieve peace with themselves, others, and the natural environment, thereby learning mechanisms for preserving their mental health.

Keywords: Agazzi method, peace, education, pedagogy of unity, subjective wellbeing

RAHAELA VARGA¹

IVANA KRALJEVIĆ BOŠNJAK²

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska¹

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska²

HUMANISTIČKI PRISTUP VANJSKOME VREDNOVANJU OBRAZOVANJA – SPOJ NESPOJIVOGA?

Vanjsko vrednovanje predstavlja objektivni(ji) pristup praćenju kvalitetete rada odgojno- obrazovne ustanove od unutarnjega vrednovanja, budući da ga

ne provode oni koji su u sam rad ustanove izravno (ili neizravno) uključeni, već nepristrana organizacija (u Hrvatskoj: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja). Kao takvo, vanjsko je vrednovanje dio kurikulumske ciljno usmjerene filozofije temeljene na standardizaciji obrazovanja – ponajprije standardizaciji obrazovnih ishoda u vidu stečenih kompetencija koje su djelatno dokazive (tj. tržišno iskoristive). To povlači za sobom potrebu vrednovanja rezultata rada ustanove u tzv. funkcionalističkoj vrijednosnoj orijentaciji, koja se suprotstavlja humanističkom pristupu usmjerenom na sam proces obrazovanja, a koji pak svoje djelovanje temelji na tvrdnji da je obrazovanje samo sebi svrhom. Propitujući je li moguće prakticirati humanistički pristup provodeći pritom mjerenje kvalitete svedeno na kvantitetu, analizirana je zastupljenost elemenata humanističkog pristupa obrazovanju pri mjerenju kvalitete rada u ustanovama za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Upravo su te ustanove predmet istraživanja, budući da svoj rad temelje na odnosnoj dimenziji koja često izmiče istraživačima kvalitete. Cilj je rada, stoga, bio utvrditi postoji li prisutnost humanističkog pristupa vanjskome vrednovanju, ili je ono pak nužno funkcionalistički određeno. Rezultati potvrđuju prisutnost humanističkoga pristupa obrazovanju pri određivanju kriterija kvalitete, ali elementi ovoga pristupa ostaju podzastupljeni na globalnoj razini.

Ključne riječi: vrednovanje, kvaliteta obrazovanja, dječji vrtić, funkcionalistički pristup, humanistički pristup

HUMANISTIC APPROACH TO EXTERNAL EVALUATION OF EDUCATION – A CONTRADICTION IN TERMS?

External evaluation is considered a more objective approach to monitoring the quality of an educational institution compared to internal evaluation, as it is conducted by an impartial organization (in Croatia: National Centre for External Evaluation of Education) rather than those directly or indirectly involved in the functioning of the institution. As such, external evaluation is part of a goal-oriented curriculum philosophy based on the standardization of education—primarily the standardization of educational outcomes in the form of acquired competencies that are actively demonstrable (i.e., useful in the marketplace). This functionalist orientation emphasizes the assessment of teaching results and contrasts with the humanistic approach, which focuses on the educational process itself and emphasizes the importance of education per se. A question arises as to whether it is possible to practice a humanistic approach while measuring quality reduced to quantity, prompting an analysis

of the application of humanistic features in evaluating the quality of work in early and preschool education institutions. The research focuses on these institutions because they emphasize the relational dimension, which is frequently omitted in quality assessments. Therefore, the aim was to determine whether a humanistic approach can be applied to external evaluation or if it is necessarily functionalist. The results confirm the presence of the humanistic approach to education in determining quality criteria, but elements of this approach remain underrepresented at the global level.

Keywords: evaluation, functionalist approach, humanistic approach, kindergarten, quality of education

IVAN VČEV

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

GALEN I OHOLOST ŽIVOTA

Život je moć samo-kretanja. Oživljeno je ono biće koje ima dušu, izvor samo-kretanja. Međutim, svo kretanje živih bića ne može imati svoj početak i kraj u njima samima. Čak i racionalna duša – koja vlastitim razumom može spoznati onoga tko ju je stvorio i koji je njezin konačni cilj, te koja je jedina slobodna izabrati sredstva kako bi taj cilj i ostvarila – ne može sama odrediti, niti sama sebi biti, svoj prvi princip. Upravo se u tome sastoji oholost života: onaj čiji je početak i kraj u drugome postavlja sebe za prvi princip svog života. Drugim riječima rečeno, oholost je života ništa drugo nego pokušaj apoteoze kroz naravna sredstva. Ova studija ima za cilj predstaviti genealogiju (iliti: akcidentalne transformacije) ove doktrine na grčko-rimskom tlu, s posebnim naglaskom na njezinoj posljednjoj transformaciji: onoj koju pronalazimo kod Galena iz Pergama. Pošto navedena doktrina ima neposredne konzekvence na edukaciju, može se slobodno reći da u istraživanju povijesne dimenzije iste, istražujemo ujedno i odgojno-obrazovne ciljeve i sredstva. Stoga, naša istraga započinje s Homerom, prvim odgajateljem Grčke, koji je apoteozu stavio u junačku slavu, ostvarivu kroz jedno veliko djelo – a naredne generacije usmjerio k tom cilju kroz idealizaciju junaka, prvenstveno Ahileja, koji je drugima bio model za imitaciju. Platon, u namjeri da svrgne Homera s njegovog trona, za novi ideal postavlja Sokrata, dok apoteozu vidi u spoznaji Dobra dostupnoj

samo filozofu. Konačno, Galen iz Pergama, apoteozu nastoji ostvariti, ne kroz junaštvo, niti kroz filozofiju, već kroz umijeće; a za odgojno-obrazovni ideal vrijedan nasljedovanja postavlja Hipokrata.

Ključne riječi: Galen iz Pergama, apoteoza, genealogija, odgojno-obrazovni ciljevi

GALEN AND THE PRIDE OF LIFE

Life is the power of self-movement. Enlivened is that being which has a soul, the principle of self-movement. However, all movement of living beings cannot have its beginning and end in themselves. Even the rational soul – which through its own reason can come to know the one who created it and who is its final end; and the only soul that is free to deliberate the means for its final end – cannot determine by itself, nor be for itself, its first principle. This is precisely the pride of life: the one whose beginning and end lie in another sets itself as the first principle of all life. In other words, the pride of life is nothing other than an attempt at apotheosis through natural means. The purpose of this study is to present the genealogy (or: accidental transformations) of this doctrine on the Greco-Roman soil, with a particular focus on its final transformation: the one we find in Galen of Pergamon. Since this doctrine has immediate consequences for education, it can be said that in exploring its historical dimension, we are also investigating educational aims and methods. Therefore, our investigation begins with Homer, the first educator of Greece, who placed apotheosis in heroic glory, achievable through a great deed, and directed successive generations toward this goal through the idealization of heroes, especially Achilles, who served as a model for others to imitate. Plato, in his intention to dethrone Homer, sets up Socrates as the new ideal and sees apotheosis in the knowledge of the Good, accessible only to the philosopher. Finally, Galen of Pergamon seeks to realize apotheosis not through heroism or philosophy, but through art; and he sets up, as the educational ideal worthy of emulation, Hippocrates.

Keywords: Galen of Pergamon, apotheosis, genealogy, educational aims

VESNA ZLATAREVIĆ

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

KULTURNOM BAŠTINOM DO MENTALNOG ZDRAVLJA

Kulturna baština temelj je očuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta te kulturnog razvitka i održivog razvoja nekog područja. Samim time, temeljni je nositelj identiteta ljudske zajednice. U Europskoj strategiji kulturne baštine u 21. stoljeću, ističe se da su kulturna baština i sve njene komponente ključni čimbenik u promjeni fokusa naših društava, na temelju dijaloga među kulturama, poštovanju identiteta i različitosti te osjećaja pripadnosti zajednici jednakih vrijednosti. Upravo zbog osjećaja pripadnosti, rješavanju problema jednakosti i nejednakosti i zadovoljavanja drugih potreba, ističe se i važnost očuvanja kulturne baštine za mentalno zdravlje i dobrobit čovjeka. Sve se češće kultura povezuje s promicanjem mentalnog zdravlja, a predstavljena je i kao dio zdravstvene politike Europske unije. Ovaj rad prikazuje važnost kulturne baštine za identitet i život čovjeka te ističe njezinu važnost za mentalno zdravlje čovjeka. Rad obuhvaća pregled literature koja potkrjepljuje važnost njegovanja i očuvanja materijalne i nematerijalne kulturne baštine ističući dobrobiti za mentalno zdravlje čovjeka dajući, pritom, pozornost interesima i potrebama skupina u nepovoljnom položaju; mladih i starih generacija, osoba s invaliditetom, osoba migrantskog ili izbjegličkog podrijetla te osoba koje žive u siromaštvu ili materijalnoj oskudici.

Ključne riječi: kulturna baština, mentalno zdravlje, socijalna nejednakost, ranjive skupine

CULTURAL HERITAGE AS A MEANS TO MENTAL HEALTH

Cultural heritage is the foundation for the preservation of cultural and national identity, as well as the cultural and sustainable development of an area. It is, therefore, the fundamental bearer of the identity of the human community. In the European strategy for cultural heritage in the 21st century, it is emphasized that cultural heritage and all its components are key factors in shifting the focus of our societies toward dialogue between cultures, respect for identity

and diversity, and a sense of belonging to a community of equal values. Precisely because of this sense of belonging, the importance of preserving cultural heritage for mental health and well-being is highlighted in addressing issues of equality, inequality, and other social needs. Increasingly, culture is being linked to the promotion of mental health and is also presented as part of the European Union's health policy. This paper illustrates the importance of cultural heritage for personal identity and life and highlights its significance for mental health. The paper includes a review of literature that supports the importance of nurturing and preserving both tangible and intangible cultural heritage, emphasizing the benefits for human mental health, while addressing the interests and needs of disadvantaged groups, including younger and older generations, people with disabilities, individuals of migrant or refugee origin, and those living in poverty or material deprivation.

Keywords: cultural heritage, mental health, social inequality, disadvantaged groups

ADRESAR SUDIONIKA

ADDRESSES OF THE PARTICIPANTS

BARBARA BAČUN

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za dentalnu medicinu i
zdravstvo,
Crkvena 21,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: barbara.bacun@hotmail.com

TATJANA BAČUN

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Medicinski fakultet,
Josipa Huttlera 4,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: tbacun@gmail.com

LIDIJA BAKOTA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: lbakota@foozos.hr

DOROTHEA BEDEKOVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za dentalnu medicinu i
zdravstvo,
Crkvena 21,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: dbedekovic@fdmz.hr

EDITA BORIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: editaboric27@gmail.com

LOVRO BORIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Filozofski fakultet,
Lorenza Jäger 9,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: lovro.boric3@gmail.com

PETRA BUČEVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: pbucevic@foozos.hr

DORA BUKOVAC

Sveučilište u Zagrebu,
Filozofski fakultet,
Ivana Lučića 3,
HR-10000 Zagreb,
Hrvatska
e-mail: dorabukovac123@gmail.com

IVANA BULJAN

Sveučilište u Zagrebu,
Filozofski fakultet,
Ivana Lučića 3,
HR-10000 Zagreb,
Hrvatska
e-mail: ibuljan2@ffzg.hr

SENAD ĆEMAN

Fakultet islamskih nauka Univerzitet u
Sarajevu
Ćemerlina 59,
BiH – 10000 Sarajevo,
Bosna i Hercegovina
senad.ceman@fin.unsa.ba

SLAVKO ČANDRLIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za dentalnu medicinu i
zdravstvo,
Crkvena 21,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: slavko.candrlic@fdmz.hr

MARIJA ČANDRLIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za dentalnu medicinu i
zdravstvo,
Crkvena 21,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: marija.candrlic@fdmz.hr

ANTO ČARTOLOVNI

Hrvatsko katoličko sveučilište,
Katedra za teologiju
Ilica 244,
HR-10000 Zagreb,
Hrvatska
e-mail: anto.cartolovni@unicath.hr

TOMISLAV DAGEN

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Filozofski fakultet,
Lorenza Jäger 9,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: tdagen@ffos.hr

KRISTINA DILICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: kristina.dilica@gmail.com

DALIBOR DIVKOVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Medicinski fakultet,
Josipa Huttlera 4,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: divkovicdalibor1369@gmail.com

LUCIJA DOLINŠEK

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: lucija.dolinsekova@gmail.com

DEJAN DONEV

Univerzitet sv. Kiril i Metodij vo Skopje,
Filozofski fakultet,
Bul. Goce Delčev br. 9A,
MK-1000 Skopje,
Sjeverna Makedonija
e-mail: donevdejan@fzf.ukim.edu.mk

SNJEŽANA DUBOVICKI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: sdubovicki@foozos.hr

KRUNOSLAVA DUKA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: duxosijek@gmail.com

SAŠA DUKA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: sduka@foozos.hr

OKTAVIJA FLANJAK

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: oktavijaf@gmail.com

MARTINA GALEKOVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: galekovicmartina@gmail.com

VJEKOSLAV GALZINA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: vgalzina@foozos.hr

TEREZIJA GLOŽINIĆ

Hrvatsko katoličko sveučilište,
Odjel za sestrinstvo,
Ilica 244,
HR-10000 Zagreb,
Hrvatska
e-mail:

DOROTEA GRGIČIN

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: dorotejagrgicin@gmail.com

MILJENKO HAJDAROVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: miljenko@hajdarovic.com

MARTINA HARC

Zavod za znanstveni i umjetnički rad
HAZU u Osijeku,
Franje Kuhača 29/I,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: harcem@hazu.hr

IVANA HARDI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: ivana.iukic444@gmail.com

SILVIJA HINEK

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: silvija.hinek@gmail.com

DALIBOR HRŽICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: dalibor.hrzica@gmail.com

JOSIP IVANDA

Veleučilište Lavoslav Ružička u
Vukovaru,
Blage Zadre 2,
HR-32000 Vukovar,
Hrvatska
e-mail: josipivanda94@gmail.com

LUKA JANEŠ

Sveučilište u Zagrebu,
Fakultet filozofije i religijskih znanosti,
Jordanovac 110,
HR-10000 Zagreb,
Hrvatska
e-mail: luka.janes@ffrz.unizg.hr

ORHAN JAŠIĆ

Fakultet islamskih nauka Univerzitet u
Sarajevu
Ćemerlina 59,
BiH – 10000 Sarajevo,
Bosna i Hercegovina
orhan.jasic@fin.unsa.ba

JULIJANA JUKIĆ

Osnovna škola Matija Antun Reljković,
Šetalište dr. Franje Tuđmana 3,
HR-32272 Cerna
Hrvatska
e-mail: julijanabenkovic1@gmail.com

DUNJA JURIĆ VUKELIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: djvukelic@foozos.hr

ŽELJKO KALUĐEROVIĆ

Univerzitet u Novom Sadu,
Filozofski fakultet,
Dr Zorana Đinđića 2,
RS-21102 Novi Sad,
Srbija
e-mail: zeljko.kaludjerovic@ff.uns.ac.rs

**ZORICA KALUĐEROVIĆ
MIJARTOVIĆ**

National and Kapodistrian University of
Athens,
School of Philosophy,
15703 Zografos, Athens,
Grčka
e-mail: zmijartovic@philosophy.uoa.gr

SNJEŽANA KANĐERA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: ravnateljicavrticna@gmail.com

ANAMARIJA KANISEK

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: anamarija.kanisek229@gmail.com
com

KARLA KARIJ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: karla.karij99@gmail.com

IVICA KELAM

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: kelamivica@gmail.com

DARKO KOTROMANOVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Medicinski fakultet,
Josipa Huttlera 4,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: kotromanovic93@gmail.com

IVANA KOTROMANOVIĆ ŠIMIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Medicinski fakultet,
Josipa Huttlera 4,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: ivana.simic@mefos.hr

DAMJANA KOGOVŠEK

Pedagoški fakultet Sveučilišta u
Ljubljani
Kardeljeva ploščad 16,
SLO-1000 Ljubljana,
Slovenija
Damjana.kogovsek@pef.uni

GUSZTÁV KOVÁCS

University of Pécs,
Faculty of Medicine,
Szigeti út 12,
H-7624 Pécs,
Mađarska
e-mail: kovacs.gusztav@pphf.hu

IVANA KRALJEVIĆ BOŠNJAK

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: ivana1210@hotmail.com

VALENTINA KRSTANOVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: valentina.krstanovic1@gmail.
com

DARIJA KUHARIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: darija.kuharic@gmail.com

VERONIKA KUTI

Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj-
Napoca,
Strada Mihail Kogălniceanu 1,
400347 Cluj-Napoca,
Rumunjska
e-mail: kuti.veronika@pph.hu

JELENA KUVAC KRALJEVIĆ

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Sveučilišta u
Zagrebu
Borongajska cesta 83 f,
HR-31 000 Zagreb
Hrvatska
jelena.kuvac@erf.unizg.hr

IVAN LEKIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Medicinski fakultet,
Josipa Huttlera 4,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: ivlekic@mefos.hr

PAVLA-IVANA LORDAN

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: lordan.pavlaivana@gmail.com

JURICA LOVRINČEVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: jlovrincevic@foozos.hr

JANJA LUČIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: janjalucic@gmail.com

INES MAJSTORIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: ines.majstoric@gmail.com

TOMISLAV MALENICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: malenicatomislav195@gmail.com

FRANJO MIJATOVIĆ

Sveučilište u Rijeci,
Medicinski fakultet,
Braće Branchetta 20,
HR-51000 Rijeka,
Hrvatska
e-mail: franjo.mijatovic@medri.uniri.hr

ANDREA MILOSTIĆ-SRB

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za dentalnu medicinu i
zdravstvo,
Crkvena 21,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: andrea.milostic.srb@fdmz.hr

ANA MIRKOVIĆ MOGUŠ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: amirkovic@foozos.hr

IVAN MIŠKULIN

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Medicinski fakultet,
Josipa Huttlera 4,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: ivan.miskulin@mefos.hr

TOMISLAV NEDIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Pravni fakultet Osijek,
Stjepana Radića 13,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: tnedic@pravos.hr

ZDENKA OMRČEN

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: zdenkadudas@gmail.com

BARBARA PENKO

Pedagoški fakultet Sveučilišta u
Ljubljani
Kardeljeva ploščad 16,
SLO-1000 Ljubljana,
Slovenija
Barbara.Penko@pef.uni-lj.si

ANA PERIŠIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: aperisic1@gmail.com

IVAN PERKOV

Sveučilište u Zagrebu,
Fakultet Hrvatskih studija,
Borongajska cesta 83d,
HR-10000 Zagreb,
Hrvatska
e-mail: iperkov@fhs.hr

FILIP PETKOVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: filip.petkovic4444@gmail.com

DAVORIN PICHLER

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Pravni fakultet Osijek,
Stjepana Radića 13,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: davorin.pichler@pravos.hr

ANA POPOVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: apopovic@foozos.hr

ŽELJKO PREDOJEVIĆ

Sveučilište u Zagrebu,
Filozofski fakultet,
Ivana Lučića 3,
HR-10000 Zagreb,
Hrvatska
e-mail: zeljko.predojevic@gmail.com

DRAŽEN RASTOVSKI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: drastovski@foozos.hr

DARIJA RUPČIĆ KELAM

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Filozofski fakultet,
Lorenza Jäger 9,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska,
e-mail: darijarupcic@gmail.com

ODILON SINGBO

Hrvatsko katoličko sveučilište,
Katedra za teologiju,
Ilica 244,
HR-10000 Zagreb,
Hrvatska
e-mail: odilon.singbo@unicath.hr

NIKOLA SINKOVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: nikola.sinkovic@gmail.com

MAJA SVETEC

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: svetecmaja@gmail.com

KATARINA SVAŽIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: katarina.svazic@gmail.com

TIHANA ŠKOJO

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Akademija za umjetnost i kulturu,
Ulica kralja Petra Svačića 1/F,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: tihana.skojo@aukos.hr

LIDIJA ŠMIT BRLEKOVIĆ

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Sveučilišta u
Zagrebu
Borongajska cesta 83 f,
HR-31 000 Zagreb
Hrvatska
lidija.smit@gmail.com

LIDIJA ŠTIMAC

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: stimaclidija80@gmail.com

STJEPAN ŠTIVIĆ

Sveučilište u Ljubljani,
Teološki fakultet,
Kongresni trg 12,
1000 Ljubljana,
Slovenija
e-mail: stjepan.stivic@teof.uni-lj.si

DAMIR TOMIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: dtomic@foozos.hr

ANITA TOT

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: aniitatot@gmail.com

VUK TRNAVAC

Univerzitet u Beogradu,
Filozofski fakultet,
Studentski trg 1,
RS-11000 Beograd,
Srbija
e-mail: vuktrnavac@gmail.com

ZVONIMIR UŽAREVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: zuzarevic@foozos.hr

TIHOMIR VANČINA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: tvancina@foozos.hr

RAHAELA VARGA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: rvarga@foozos.hr

IVAN VČEV

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: ivan.vcev@yahoo.com

TONKA VEKIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: tonka.vekcic@gmail.com

KREŠIMIR VIDAČIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: kvidacic@foozos.hr

VALENTINA VONDRAK

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: tinake25@gmail.com

VESNA ZLATAREVIĆ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: urivesna@gmail.com

DARIJA ŽUPAN TADIJANOV

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u
Osijeku,
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti,
Cara Hadrijana 10,
HR-31000 Osijek,
Hrvatska
e-mail: dzupan@foozos.hr

IZDAVAČ / PUBLISHER

Hrvatsko bioetičko društvo / Croatian Bioethics Society

ZA IZDAVAČA / FOR PUBLISHER

Ivica Kelam

UREDNICI / EDITORS

Ivica Kelam, Ivan Včev

POSLOVNA TAJNICA / BUSINESS SECRETARY

Mira Matijević

REDAKTURA I KOREKTURA

Ivan Včev

DIZAJN NASLOVNICE / COVER DESIGN

Denis Kos

DIZAJN LOGOTIPA / LOGO DESIGN

Stevan Radić

PRIJELOM TEKSTA I TISAK / LAYOUT AND PRINT

Studio HS internet, Osijek

NAKLADA / VOLUME

150

ISSN

2787-4699